

ŠTA (NIJE)SMO DOBRO URADILI

Pogled unazad

ŠTA (NIJE)SMO DOBRO URADILI

Pogled unazad

Podgorica, maj 2019. godine

Izdavač

Naziv publikacije

POGLED UNAZAD

Edicija

Dan nezavisnosti

Za izdavača

Boris Raonić

Urednica

Tanja Pavićević

Korektura

Tanja Pavićević

Dizajn i priprema za štampu

Zoran Zola Vujačić

Štampa

AP Print, Podgorica

Tiraž

500

 GradjanskaAlijansaCG

 @GACrnaGora

 gradjanskaalijansa

 office@gamn.org

 www.gamn.org

 Studentska ulica br. 21/a, Lamela 9, st. 5, Podgorica

 +382 20 513 687

CIP - Каталогизacija y yблuкaцuu
Hационална бuблuотека Црне Горе, Цетuнђе

ISBN 978-9940-741-01-3
COBISS.CG-ID 38461712

*"This project is financially supported by The Royal Norwegian Embassy in Belgrade
<https://www.norway.no/en/serbia/> "*
*"Realizaciju projekta finansijski je podržala ambasada Kraljevine Norveške u Beogradu
<https://www.norway.no/en/serbia/> "*

Stavovi izneseni u ovom izvještaju ne moraju nužno odražavati mišljenje Ambasade Kraljevine Norveške, Balkanskog fonda za demokratiju Njemačkog Maršalovog fonda Sjedinjenih Američkih Država ili njihovih partnera.

Navođenje i korišćenje informacija iz ove publikacije dozvoljeno je, uz obavezno navođenje izvora i vlasnika autorskog prava.

Korišćenje materijala u bilo koje druge svrhe nije dopušteno bez prethodnog odobrenja Građanske alijanse.

Pojedine slike u publikaciji su preuzete iz monografije "Jedrenje na snovima". Izrazi koji se u ovoj publikaciji koriste za fizička lica u muškom rodu podrazumijevaju izraze u ženskom rodu.

Za djelove publikacije preuzetih iz eksternih izvora GA ne snosi odgovornost.

Sadržaj

Uvod	4
Marko Špadijer - U Evropu se može samo punim jedrima čiste društvene savjesti	6
Radmila Vojvodić - Uniženi potišteno čute svoje tjeskobe	9
Dragan Radulović - Pravna država čuva sebe čuvajući svoje institucije	13
Dr Bojan Baća - Šta sve možeš s državom kad je nezavisna	16
Princ Nikola Petrović Njegoš - Cilj odgovornog društva je dobrobit svakog građanina	21
Mr Sonja Dragović - Cijene loših odluka plaća pojedinac	25
Prof. dr Jovan Mirković - Nauka je ključni faktor ekonomskog razvoja	28
Marija Perović - Izmišljeni žanr nama je najbliži	31
Проф. др Душан Крцуновић - Репресија оправдана „државним разлогом“	34
Slavica Brajović - Lider na začelju	37
Veselj Beganaj - Nema političke volje da se mijenja sistem	41
Vojo Stanić - Svi smatraju da zaslužuju više	44
Dr Nikola Radunović - Samoubistvo iz zasjede	45
Dr sci. med. dr Aleksandar Čelebić - Svakako bolji nego što smo bili	49
Prof. dr Šerbo Rastoder - Suverenista sve manje u taboru poklonika dnevne politike	53

Uvod

Poštovani građani i građanke,

Sa zadovoljstvom predstavljamo četvrtu publikaciju u ediciji Građanske alijanse povodom Dana nezavisnosti. Ove godine, pažnju smo usmjerili ka kritičkoj misli jednog broja intelektualaca koji su tokom proteklih godina/decenija, kroz javni angažman, dali svoj dobronamjerni doprinos izgradnji boljeg i sigurnijeg društva za sve građane/ke Crne Gore.

Od 2006, kada je obnovljena državnost, Crna Gora se, nedvosmisleno, suočila sa brojnim izazovima prolongirane demokratske tranzicije koji su, ako ne učinili neizvjesnim i upitnim, a ono usporili i otežali punu konsolidaciju demokratskih institucija. Upravo iz ovih razloga, a podržavajući **Kantovu** tezu da kritička misao označava „izlazak čovjeka iz njegove maloljetnosti koju je sam skrivio“, GA se odlučila na publikovanje izdanja u kojem će značajan broj intelektualaca, sa vremenske distance, slobodno promišljati period koji je iza nas, kako bi i ovom prilikom dali svoj doprinos željenoj punoj modernizaciji građanskog društva.

Predstavnici akademske zajednice, javnih institucija, pisci, profesori, novinari, eksperti iz oblasti javnih politika, spremni da aktivno zagovaraju demokratsku, građansku i odgovornu javnu vlast, dali su osvrst, iz svog polja djelovanja, na izazove koji su pratili Crnu Goru i u značajnom, odredili njen put.

Davne 1938. godine engleski pisac i nesuđeni Nobelovac **Edvard Morgan Foster** je u eseju „Ono u šta vjerujem“ čestitao demokratiji na dvije ključne stvari: prihvatanju različitosti i tome što dozvoljava kritiku. Crnogorsko nacionalno biće istorijski je satkano od različitosti, što i čini njeno bogatstvo, ali i teren za manipulativna previranja, dok je oštrica kritičke misli izostajala i bila više ekskluzivitet akademskih rasprava. Iz tog razloga, GA čestita svim građanima/kama Dan državnosti iz želju da bude više dobronamjernih kritički intoniranih tonova.

Posebnu zahvalnost iskazujemo autorima tekstova na uloženom trudu i dragom **Voju Staniću** koji je dozvolio korišćenje ilustracija njegovih slika kako bi publikacija „Pogled unazad“ dobila i vizuelno značenje.

Svim građanima Crne Gore čestitamo Dan nezavisnosti.

Tanja Pavićević

PUTEVI I STRANPUTICE CRNOGORSKE DEMOKRATIJE

Marko Špadijer

U Evropu se ide samo punim jedrima čiste društvene savjesti

Iz turbulentnih devedesetih Crna Gora je izašla mnogostruko izranjavana i dezorjentisana. Srušen je jedan sistem vrijednosti, razoreno društveno vlasništvo i na njemu stvoreno ustrojstvo. Kapitalizam je otvorio polje ljudskih sloboda i privatno preduzetništvo, ali i prostor za predatore, manipulatore, korupciju i kriminal. Partitokratija je postala model demokratije. Jedne partije su bezrezervno stale uz srpski nacionalni program, a na drugoj strani su stranke koje se zalažu za suverenu Crnu Goru. Demokratska partija socijalista, nastala iz duha “AB revolucije”, bila je u velikoj mjeri interesni savez, pragmatično se prilagođavala nastalim prilikama i pobijedila na prvim i svim narednim višestranačkim izborima u Crnoj Gori. Crna Gora je u dvočlanoj zajednici gubila posljednje attribute ravnopravnosti i državnosti, pa je došlo vrijeme za odluku. Raskol u vladajućoj partiji nastao je na liniji protivljenja ili lojalnosti Slobodanu Miloševiću. Suverenistička struja je dobila prevagu, uspostavila državotornu retoriku i zadržala vlast. U raznim varijacijama ta tehnologija ostvarivanja monopola političke moći traje do danas.

Na referendumu o državnom statusu Crne Gore ispoljila se demokratska zrelost crnogorskog društva. Ideja slobode i samostalnosti živjela je kao istorijska tekovina. Energija crnogorskog nacionalnog samopoštovanja obnovljena u socijalizmu i sputavana jugoslovenskim zajedništvom, mogla je sada da se nesmetano pokaže. Stvoren je široki građanski pokret koji je okupio sve intelektualne, etnički i vjerske skupine i iseljeništvo koje su se zalagale za suverenost i evropski put Crne Gore. Referendumom je ovjeren državni subjektivitet i mogućnost samostalnog razvoja crnogorskog entiteta i to pravo je svijet priznao. U NATO savezu Crna Gora dobija najsnažniji oslonac da očuva sopstvenost. Povratak u Evropu mogao je teći kao obnova starog porodičnog prava.

Crna Gora je izabrala put u budućnost, ali se teško oslobađa prošlosti. Na tom putu dodaju se novi balvani na zaprekama. Birokratija i vladajuće političke partije su kapitalizovale odluku referenduma u skladu sa svojim potrebama. Zagospodarila je dnevno-politička taktika, a izostala stratejska saradnja suverenističkih snaga.

Rukovodstvo Crne Gore je imalo hrabrost i sposobnost da pozicionira Crnu Goru na svjetskoj i regionalnoj mapi, ali nedovoljno odlučnosti i senzibiliteta da rukovodi izazovima tranzicije i obezbijedi pravnu i socijalnu sigurnost, što je ohrabrilо tendencije dezintegracije i izazvalo nezadovoljstva građana.

Državna moć u izgradnji i zaštiti nacionalnog interesa se nedovoljno koristi da se društvo homogenizuje na principima suverene sekularne građanske države evropskog tipa. Umjesto da unese više zakonitosti, časti i strasti u uređivanju države, obezbijedi pravdu za sve, odrekne se saveznika iz vremena bezakonja, vlast otvaranjem poglavlja ugađa samoljublju i briselskoj birokratiji, proizvodi previše afera i štiti mangupe u svojim redovima. Crna Gora mora uploviti u Evropu punim jedrima čiste društvene savjesti, sa što manje hipoteka.

U Crnoj Gori se suviše dugo održava balans, s jedne strane nesmjnjive vlasti, koja se osilila u svemoći, i opozicije koja svoju političku jalovost ispoljava kao frustraciju gubitnika. Građani protestuju u savezu sa opozicijom i traže smjenu aktuelne vlasti. Mislim da ne treba unaprijed vjerovati ni Kurti ni Murti.

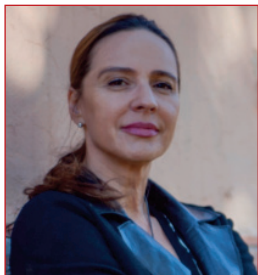
U dokumentima Matice crnogorske smo anticipirali državnu suverenost, ukazali na puteve i stranputice demokratije i iznijeli viđenje izgradnje crnogorskog društva kao prosperitetne multietničke i multikulturne zajednice. Na fonu tih ocjena, smatram da je intelektualni skepticizam plodotvorniji za razvoj demokratije nego idolopoklonstvo ili nihilizam.

Treba vremena da država postane domovina za sve građane Crne Gore, da poraste kultura odgovornosti za prisustvo na javnoj sceni, shvatanje da su istina i moral vrlina, a lični život uzor. Očekivati je da sazriju institucije i stasaju novi birači koji će biti manje korumpirani očekivanjima da od vlasti dobiju neke privilegije. Jednom se moraju potrošiti akteri crnogorskog političkog teatra, kako u vlasti, tako i u opoziciji, i otvoriti prostor za nove face, nove ideje, poštenije i modernije praktikovanje politike.

Kad će se to dogoditi, teško je reći. Globalnim svijetom ne vlada pravda i moral, već različiti interesi i kapital u rukama malog broja bogova. Hoće li doći do propasti ili humanijeg ustrojstva tog svijeta, ne znam. Pred našim očima mijenja se lik Crne Gore, gradi se i povećava bogatstvo. Iz današnje perspektive sve većeg jaza između bogatih i siromašnih, otuđenosti među ljudima, prisustva toliko mržnje i netolerantnosti, nepristojno je biti optimista. Ipak, ko voli Crnu Goru i vjeruje da može biti bolja, nepatriotski je da bude bez nade.

Suviše sam star da bih dočekao velike promjene. Moje društvene nade su fokusirane na porodicu. Čerka Ana je od devedesetih izabrala da bude građanka Amerike. Najveća radost bi mi bila kad bi mom unuku Krstu bilo privlačnije da živi i radi u Crnoj Gori, nego bilo će drugo.

ANTIPOLITIČKA OPTIKA

Radmila Vojvodić

Uniženi potišteno čute svoje tjeskobe

Ostajem uvjeren da crnogorski referendum za obnovu državne nezavisnosti nije bio samo “emanacija crnogorskog nacionalnog bića”, već svojevrsni veliki prasak građanske svijesti – i svjesno ću pretjerivati ostajuću u domenu wishful thinking- a, vjerujući u iluzije kao promotore nade... Dakle, u mirnodopskim uslovima, referdumska operativa direktne demokratije, a bez nacionalističkog kiča propagandne industrije, ma koliko je bila natezana za procenat koji bi legitimisao crnogorsku državnu nezavisnost kao validnu za potpis evropske cenzorske administracije jeste bila i svojevrsni istorijski građanski podvig... Zamah zbivanjima našeg napretka ne određujemo sami, ali ima tu i jedna važna granična linija koju smo prešli s osjećanjem da činimo gest u prilog tzv. debalkanizacije vlastitog društvenog ambijenta. No, to otvara jedno drugo pitanje, da li smo se nakon toga sačuvali od fenomena tzv. briselizacije – birokratskih diktata našoj tzv. evropeizaciji. Jer smo kroz reforme za tzv. ozdravljenje društva, u tranzicijski sunovratnim žurbama da se zakonima i usvojenim standardima dosegnu ciljevi koji su u praksi ostajali mrtvo slovo na papiru, kamuflirali stare modele ponašanja i stvarali privide napretka... Pa bi, valjda, bilo logično zaključiti da bi proces naše evropeizacije tj. usvajanje evropskih vrijednosti (u eri mondijalizacije ali i alterglobalizacijskih pokreta) trebalo radikalno prisipitivati u sadašnjosti, a ne samo formalno ubrzavati te procese u ime budućnosti. Ne pretendujem da dijagnosticiram društvene fenomene, samo reagujem na apatičnu klimu sred koje i sama dišem kao na škрге... Pitam se da li je vihor napretka zaista donio progres ili jurimo vozom istorije umjesto da povučemo kočnicu, da ovako, možda i trivializujući, parafraziram očajanje **Valtera Benjamina**...

Crnogorski dometi na spoljno – političkom polju zasjenjuju one na unutrašnjem, rekla bih bez ustezanja. Uprkos parametrima napretka i investicionim injekcijama stranog kapitala. Državu čine snažne institucije, u redu, znamo to, i mi ih takoreći izgrađujemo kaskajući zbog lošeg nasljeđa...

Ali, ako smo obnovom države preuzimali odgovornost za vlastitu budućnost, onda je ta odgovornost najmjerljivija na napretku institucija i njihovom djelovanju.

Ne bih da u ovom sažetom sabiranju utisaka, izostavim nekoliko mejnstrim društvenih problema. Najdramatičnije iskazivan je u oblasti obrazovanja, odnosno u našoj profesionalnoj nekapacitiranosti institucija.

Društvo znanja, ekonomija zasnovana na znanju – tu je ključ, puna su usta vlasti, tom i sličnim dopadljivim misionarskim maksimama, za više od trinaest godina. Prizivamo tehnološko inovaciju pamet kao kapital za budućnost, hvatamo naučnoistraživački zalet...

Svjesni smo institucionalne nekapacitiranosti naše države, nekompetentnosti naših kadrova (i negativne kadrovske selekcije, kažemo popularno), ali je naše školstvo u višekratnim reformama, u kontinuiranom stanju nezadovoljavajućih rezultata, da ne kažemo razorenosti obrazovnih standarda kvaliteta... Obrazovanje je poput prirodnih resursa naše zajedničko dobro. Nasušno nam je potreban ambijent za konkurenciju ideja, za kompeticiju znanjem. Ili su misao za progres nove – stare države Crne Gore i održivo društvo rezervisale samo političko- partijske elite? Ipak,

istrajavamo da su na čelu institucija partijski komesari i komesarke. Da umjesto nas misle? U Pogdorici ili Briselu, svejedno. Pa to bi bilo odricanje odgovornosti pojedincu – građaninu i duhovna kapitulacija...?! Čini se to u najmanju ruku nelogičnim, ali mi smo skloni da logici zalupimo vrata pred dnevno-političkim i partijskim interesima i tako stvaramo neku vrstu društvene statičnosti koju bismo mogli nazvati nepokretnim društvom. Uniženi profesionalno stručni i obrazovani potišteno čute svoje tjeskobe... Mnogo statista, malo profesionalaca. Uostalom, koliko su žilavi korijeni autoritarnog u istoriji našeg društva do dana današnjeg, iskusila sam i sama - nameće mi se ovaj trun ispovijednog, a što da ne - kao prvi smijenjeni rektor u nevelikoj tradiciji našeg državnog univerziteta.

Socijalno raslojavanje i besprizorni nedostatak konstruktivnog političkog i javnog dijaloga na ključne teme, a ostaje i nakon trinaest godina kao nesrasli ožiljak živa linija razdvajanja na patriote i izdajnike?!

Reći će neko, ja prva, protivrečeći sebi i tupeći kritičku oštricu zarad malo nade: možda smo ipak nešto bolji od susjeda na Zapadnom Balkanu. A, i... kad smo mi to živjeli demokratiju? I liberalni kapitalizam kao najbolji među lošim sistema ovoga svijeta? Kad smo to, pak, imali stabilne demokratske institucije? Kada kulturu kao istinski agens društvenih mijena? Možda smo kao društvo još politički limitirani ili zapravo civilizacijski nespremni da problematizujemo vlastitu stvarnost, pa zato iživljavamo frustracije kroz destruktivno političko konfrontiranje? Možda otud i zaglušujući ambijent političke nekulture...

Nije bolje ni u regionu, pogledamo li...No, treba li da nas to utješi?

Novo biće crnogorske države jednako drže zaposjednutom naše stare aveti. A i nove aveti – estradizacija kulture, korupcijski obrasci ponašanja, medijska tabloidizacija javnosti i toksičnost društvenih mreža...

Multietnička, multikulturalna Crna Gora je avangardni projekat poput Jugoslavije, gledala sam tako na afirmaciju nezavisne države 2006. a sa zebljom to pominjem ove 2019. godine, priznajem... Crnogorska multikulturalnost jeste moćan potencijal za individualizaciju našeg multi - identiteta i specifična odbrambena praksa našeg državnog i kulturnog identiteta, ali se etno fetiši povampiruju podsjećajući svakodnevno na užasne balkanske devedesete... Na toj spoznaji, pogotovo u novom kontekstu izgradnje društvenih vrijednosti mora biti bazirana i borba protiv podijeljenog društva, pogotovo u odnosu na srpsko – crnogorske antagonizme. A što je sa tim našim identitetskim dosijeom koji prijeti da postane samoubalički identitet? **Amin Maluf** bi ga mogao mirne duše uvrstiti u novu kategoriju na spisku ubilačkih identiteta.

Hajde da na srpski etnomit u Crnoj Gori malo ne gledamo kao na politički i kulturni fanatazam – srpsko je crnogorsko, kažimo tako... kao i hrvatsko, bošnjačko, albansko itd; a crnogorsko je građansko; i nema velikocrnogorskog, crnogorsko je malo – malo je lijepo! I “mirna Bosna”, otelo mi se da napišem, ne bez cinizma...

Koji su to medikamenti i koji instrumenti kojima bismo mogli liječiti političku nekulturu i učiti se konstruktivnom građanskom dijalogu? Koliko nam treba vremena i koliko truda za dostizanje takvog društvenog miljea? Možda je to stvar istrajne državne kulturne strategije, kojom bi se trebalo pozabaviti - institucionalno! U okviru Crnogorske akademije nauka, primjerice.

Dakle, državni okvir svakako pomaže da iz pouzdanog ugla i samokritički u ime opšteg dobra, razaznajemo i unapređujemo determinante za naš život ovdje - procese građanske emancipacije, kontroverze demokratskog napretka, da razotkrivamo uzroke kulturi laži i, dakako neizbježno, uočavamo specifikume ekonomskog razvoja i jedinstvenost našeg problema kulturnog identiteta – u institucijama države! Jer, za razliku od tradicionalnog, novi istoricizam dekonstruiše i zato je moguće upasti u zamke narcisoidnih državnih projekcija, koje lako skliznu u vlastitu parodiju. Nije bolje ni u susjedstvu, tješimo se opet... Ponekad bih rekla, da zajedno sa zapadno-balkanskim susjedima postajemo frustrirani provincijalci na rubovima nimalo harmoničnih dešavanja u evropskom bratstvu.

Najkraće, i bez pretenzija da donosim kakav značajan i uputan zaključak, i sa željom da me naša stvarnost hitro demantuje: referendum 2006. nam nije sam po sebi mogao donijeti najbolje evropske vrijednosti, neće sami po sebi to učiniti ni protesti kao svojevrsni festivali demokratije (koristim formulaciju **Srećka Horvata**), već je, prije svega, nužna beskompromisna borba unutar institucija sistema. Možda se taj kurs može nazvati nekom vrstom antipolitike. Zašto da ne?

DRŽAVNOST CRNE GORE ISTORIJSKI UTEMELJEN SAMOOBNAVLJAJUĆI "PROCES DUGOG TRAJANJA"**Dragan Radulović**

Pravna država čuva sebe čuvajući svoje institucije

Krize i opasnosti koje se blagovremeno ne rješavaju odgovarajućim političkim sredstvima, na kraju se neminovno pretvaraju u katastrofu. Krize su opasnije tim više što je politička zajednica osjetljivija na udare iznutra i sa strane, a Crna Gora jeste upravo takva. Politički ranjiva, populacijski malobrojna, a pritom još i demografski opadajuća, u ozbiljnom nedostatku političke imaginacije državotvorne elite, pa kao takva uveliko podložna najraznovrsnijim uticajima iz okruženja, od kojih mnogi nijesu nimalo blagonakloni i prijateljski.

Crna Gora je država koja se neprekidno suočava sa realnim opasnostima koje na grub i otvoren način dovode u pitanje njen opstanak. Efekti takvog djelovanja mogu se pametnom politikom donekle ublažiti, ali se njihovi izvori ne mogu ukloniti. Osobenost naše domovine jeste i to teško breme koje nosimo, uza sve izazove savremenog svijeta sa kojima se suočavamo, ali to je istorijska izvjesnost, koje moramo biti svjesni i protiv koje se moramo boriti. To ne smije biti alibi za sve ono što nijesmo uspjeli da postignemo. Upravo suprotno, sama pomisao koliko bi se naših neprijatelja obradovalo nestanku i uništenju Crne Gore, podstiče na otpor i uliva snagu. To je radost koju im nećemo lako priuštiti. Bez obzira koliko vatreno oni ubjeđivali sebe da je država Crna Gora „istorijski incident“, nešto „kratkotrajno i privremeno“, tek beznačajno iskliznuće sa puta ostvarenja srpskog velikodržavnog projekta, ili beznačajna prepreka ostvarenju nečijeg drugo velikodržavnog projekta, svejedno je. Ništa od toga nije tačno, državnost Crne Gore je istorijski utemeljen samooobnavljajući „proces dugog trajanja“. To nas ne može puno politički odbraniti, ali predstavlja izvor snage i zalog je za budućnost, čvrsti temelj za izgradnju kvalitetnog identiteta i nacionalnog samopoštovanja, pa kao takvo može djelovati donekle upozoravajuće na naše pametnije neprijatelje.

Ono što državu Crnu Goru izvjesno brani i čuva, jesu institucije sistema i patriotska platforma na kojoj počivaju. U kojoj mjeri nam je stalo do države najbolje se vidi na primjeru koliko radimo

na učvršćivanju njenih institucija, i koliko se staramo da one obavljaju posao od javnog značaja u skladu sa zakonom i na opštu korist. Ako o tome ne vodimo računa, ili da zlo bude gore: ako radimo na njihovom urušavanju – mi u stvari obavljamo posao svojih neprijatelja, bez obzira na količinu patriotskog grudobusanja koju pritom ispoljavamo. Pravna država čuva sebe čuvajući

svoje institucije, ali to čini za građanina. U suprotnom, sva je naša priča besmislena i uzaludna. „Ne postoji društvo kao takvo. Postoje pojedinci. Muškarci i žene. I postoje porodice“, izjavila je svojedobno premijer Velike Britanije **Margaret Tačer**, i tim riječima obznanila potpunu političku dominaciju neoliberalnog koncepta. Inače, istog društvenog koncepta koji decenijama dominira

i u Crnoj Gori. Navešću jednu ilustraciju: sve značajnije političke stranke koje djeluju na crnogorskoj sceni – bez obzira na različite pridjevske oblike pojma „socijalizam“ u imenu – u

stvari su stranke koje zastupaju isključivo interese krupnog kapitala. Sindikati su nam upitni, a radnici izgubljeni, jer odavno već ne posjeduju „klasnu svijest“ (a to je ono što su još 1989. izbacili iz banjice sa prljavom vodom). Što naravno ne znači da klase ne postoje i dalje. Ali dok crnogorski radnici raspravljaju o tome što misle **Putin i Tramp**, Podgorica i Beograd, nešto se u međuvremenu ozbiljno događa sa njihovim životima. Dakle, postoji i društvo. Ne samo pojedinci. Ali da bi društvo bilo uspješno mora postojati i želja ljudi da ga održavaju snažnim. U protivnom, ko će braniti građanina od države? Što je samo na prvi pogled paradoks, jer je svakom građaninu potrebna odbrana i od najbolje države. (Dodatni paradoks je taj da se u našim uslovima opravdano očekuje od crnogorske države da izgrađuje i crnogorsko društvo. Što će tek biti epohalni državnički poduhvat!)

Izgradnja i jačanje institucija pravne države koje će biti inkluzivne i obavljati svoju djelatnost na korist svih građana, a ne samo privilegovanih grupa ili pojedinaca, kao izgradnja i jačanje crnogorskog društva, njegove solidarnosti i svijesti o sebi – omogućavaju stvarni napredak i razvoj naše zajedničke domovine. Svako zadovoljstvo trenutno postignutim, koje ne teži novim poduhvatima, vodi u stagnaciju i zaustavljanje. A za malobrojne političke zajednice koje se u svom postojanju ne mogu osloniti na inerciju, svako zaustavljanje kretanja u dobrom smjeru, ubrzo znači i potonuće.

Da li sam optimista? Da. Smatram li da možemo učiniti mnogo toga dobrog za sve nas? Smatram. Uostalom, bar su crnogorski izbori uvijek bili jednostavni: ili ćemo biti bolji čak i od samih sebe, ili ćemo nestati. Ta izvjesnost ohrabruje.

PRILOG KRITICI CRNOGORSKE DRŽAVNOSTI

Dr Bojan Baća

Šta sve možeš s državom kad je nezavisna

Slike dvije... Prva: prazna dvolitarska flaša šampanjca kojom je tadašnji premijer nazdravio svježej nezavisnoj Crnoj Gori i dalje se čuva u skromnom domu na Žabljaku kao, citiram, “simbol pobjede”. Druga: srednja škola u Rožajama javno se zahvaljuje svom sugrađaninu na donaciji dvije lopte koje predstavlja kao paradigmatičan primjer, opet citiram, “humane note i osjećaja za šire društvo”. Nakon snivanja velikih snova tokom referendumske kampanje danas su dva izvora istinske radosti i ponosa na sjeveru Crne Gore, ponavljam, jedna upotrebljena flaša i dvije nove lopte. Malo šta je dočaralo taj mimohod između one zamišljene i one dobijene “nezavisne, suverene i međunarodno priznate Crne Gore” kao slika umjetnika koji joj, tog presudnog maja 2006. godine, nazdravlja u ime **Danila Kiša, Borislava Pekića i Kurta Kobejna**, dok iza njega stoje iscereni predstavnici one Crne Gore kakvu smo do tada imali i kakvu smo samo mogli i osvojiti: partijsko-feudalnu.

Radost malog čovjeka malim stvarima nije ništa drugo do simptom rascjepa u fenomenološkom iskustvu (post-referendumske) Crne Gore. Tamo gdje su prazna boca i lopta izvor radosti potpuno je strana ona Crna Gora luksuznih hotela, jahti, klubova i restorana, a o uslovima kompetentnog liječenja dostojnog čovjeka da i ne govorim. Drugačije sročeno, dok je državotvorni proces možda počeo kao borba za državu kao domovinu, završio se kao pohara države kao imovine. Za tranzicione pobjednike i taj proces nosio je čist profit: ostvarenje političkog cilja nije postala nagrada sama po sebi, a još manje poziv na odgovornost, već je sam način borbe učinio da se država shvati i prihvati kao ratni plijen. Nigdje naše praktikovanje patriotizma kao puke transakcije nije evidentnije no u jednom retorskom pitanju koje zvuči otprilike ovako: “A treba li još i porez da plaćam za svoj biznis; ja koji sam se izborio za ovu državu, sad ona tako da mi vrati, je li?”

Za najveći broj ovih “tekovnika 21. maja”, kako ih volim zvati, Crna Gora jeste i biće predmet obožavanja sve dok vrši funkciju penzionog plana za (minuli) patriotizam, a zapravo “partijatizam”. Jer, zar dominantni ideološki svjetonazor ne počiva na jednostavnoj logici: zahvaljujući

DPS-u, Crna Gora ne samo da je postala nezavisna država, već je i DPS uspostavljen kao garancija njene državnosti? Partija je ta koja je postala nosilac suvereniteta, a jedan Nikšićanin – otjelotvorenje same držav(otvor)ne supstance: jer kad on zbori, to nije tek jedan od nas građana

koji govori, već sama suština, “vječna Crna Gora”, progovara iz njega. Dakle, sam diskurs “tekovina 21. maja” ukazuje na to da je Crna Gora sve samo ne nezavisna država: tokom 90. imali smo independentistički pokret koji je zamišljao nezavisnu Crnu Goru uprkos vladavini DPS-a, a danas je mnogim pripadnicima tog pokreta Crna Gora nezamisliva kao država bez **Mila Đukanovića** na njenom čelu. Da parafraziram **Fredrika Džejmisona**: “Danas je lakše zamisliti krah države Crne Gore, nego kraj vladavine DPS-a.”

Međutim, nezavisnost sama po sebi ne znači ništa ukoliko nije dio (progresivne) politike koja je nadilazi, jer u suprotnom postizanje nezavisnost postaje forma bez sadržaja; obožavanje represivnog aparata. Recimo, danas obični građanin Crne Gore može da utiče na proces donošenja

odluka taman koliko i gorepomenuti Kiš, Pekić i Kobejn. To što smo izglasali nezavisnost ne znači da smo stekli i autonomiju – ni kao društvo, a još manje kao pojedinci. Kad kažem autonomija, pod tim podrazumijevam isto što i pomalo zaboravljeni **Kornelijus Kastorijadis**: sposobnost društva da samo sebe konstantno dovodi u pitanje – svoje vrijednosti, institucije, organizaciju, svaki svoj segment. U našem slučaju, fetišizovanu državu, jer teško da danas iko zna gdje se završava partijska aparatura, a gdje počinju državne institucije. Zato se danas crnogorska državnost mora promišljati isključivo kao duboka državnost, jer samo tako možemo doći do

spoznaje da DPS ne samo da nije lažna garancija crnogorske državnosti, već da je sama država založena kao kolateral njihove vlasti.

U takvom sistemu, Crna Gora je ustrojena poput genetički modifikovanog organizma – nešto što bi se moglo nazvati genetički modifikovanom državom: entitet čiji je genetski materijal izmijenjen na vještački način, a struktura strogo kontrolisana. Kao politički entitet, Crna Gora se nije razvijala dovoljno brzo, a pokušaji kalemljenja sa drugim entitetima rezultirali su neupotrebljivošću, tako da su se DPS i priključne im mašine okrenule genetičkom inženjeringu, ne bi li instrumentalizovali konačni (post-referendumski) proizvod za sopstvene potrebe. Tako je genetski materijal Crne Gore mijenjan i reprogramiran, kako bi došle do izražaja samo željene osobine: asimetrični odnosi moći, koncentracija kapitala u rukama “državotvornih” elita, etnizacija politike, srastanje partijskih sa državnim strukturama, neujednačen regionalni razvoj zarad kreiranja zavisnosti od centrale, politički klijentelizam kao ključni vid horizontalne i vertikalne mobilnosti, zvanična politika ljubavi prema državi kao jedini legitiman vid patriotizma, nesposobna i neodgovorna “institucionalna opozicija”, demonizacija i delegitimizacija svake kritike kao anti-državne aktivnosti... Laboratorijski eksperiment pod nazivom “prvo država, potom demokratija” doživio je uspjeh: plasiran je na masovno tržište, dobio je međunarodni sertifikat o demokratičnosti, a tvorci su profitirali. Međutim, kao i svaki drugi GMO i ovaj je imao jednu strukturnu falinku koja je danas svima nama jasna: politička zajednica koja prestane biti res publica nužno funkcioniše po cosa nostra principu. Bez te nikad dočekane demokratske nadogradnje, korisnici Crne Gore zatekli su se u post-demokratiji.

Kolin Krauč pod “postdemokratijom” podrazumijeva političku konfiguraciju koja posjeduje sve formalne karakteristike liberalne demokratije: masovno učešće na izborima kao glavni vid političke aktivnosti, slobodu govora i vid politike koja izbjegava da se miješa u tržišnu privredu; ali čija je primjena ograničena, jer samo mali broj aktera kontroliše institucije, kreira javno mnjenje i oblikuje agendu javnog života. Kako je pak primijetio **Žofroa Plejers**: za razliku od zapadnih demokratija koje su vremenom mutirale, postsocijalistička tranzicija imala je svoje ishodište u postdemokratijama. A Crna Gora ima sve simptome tog stanja: interesi moćne manjine daleko su djelotvorniji od građanske većine u uspostavljanju političkog sistema koji uglavnom radi u korist establišmenta; političke elite su naučile da upravljaju i manipulišu zahtjevima naroda; ljudi se ubjeđuju da glasaju u kampanjama koje se plasiraju u smjeru “odozgo–nadolje”; a dva dominantna osjećanja među građanima su razočaranje u politički sistem i frustracija njime.

Demokratija se u potpunosti aktuelizuje samo onda kada ljudi aktivno koriste mogućnost učešća u političkom životu, čime se elita onesposobljava da kontroliše i trivijalizuje političku raspravu. Naš režim zato stalno postavlja na agendu simboličke probleme kada želi da oni realni budu zanemareni, a da se disfunkcionalnost sistema prihvati kao nešto sasvim normalno. No, s

vremena na vrijeme, “bagovi” u sistemu dobiju monstruozne proporcije koje postaje teško, ako ne i nemoguće, zanemariti. I to je crnogorski doprinos konceptu postdemokratije: kada postanu preveliki da bi se gurali pod tepih (zastavu?), agendu javnog života diktiraju stvarni problemi. Međutim, sve smo više bili u prilici da se uvjerimo kako elite samo pasivno reaguju na njih, nesvesne činilaca koji su doveli do problema, a za koje su uglavnom one odgovorne. Zato smo uvijek iznenađeni, zatečeni i ogorčeni kada se desi nešto nezamislivo poput tragedije u bjelopoljskoj bolnici onomad, nešto što bi inače ostalo na nivou teoretske mogućnosti da imamo sistem u kome univerziteti rade ozbiljne analize društvenih problema, političari te analize koriste da bi razvijali javne politike za opšte dobro, a kontrolni fokus civilnog sektora jeste manje uslovljen preferencijama donatora.

Politički život u demokratijama odvija se kroz stranke, ali u liberalnim demokratijama, koje kao što znamo nisu normativna odrednica, već istorijski uslovljena forma. Politika, dakle, nije samo glasanje, već i učešće pojedinaca i kolektiva u javnim raspravama, ali i mogućnost njihovog uticaja na oblikovanje javnog života. S druge strane, ako postojeće elite nisu u stanju da predstavljaju interese građana, onda građani moraju pronaći druge kanale djelovanja i vidove organizovanja u cilju artikulisanja sopstvenih potreba i interesa. Učešće u javnom životu ne smije predstavljati strogo kontrolisani spektakl izborne politike, usredsređen na mali krug problema, koji se (potajno) oblikuje interakcijom između političkih partija i interesnih grupa. U takvoj konstelaciji, ni opozicione elite ne teže promjenama društvenih odnosa, već zamjenama političkih pozicija. Prvi korak ka promjeni jeste da se odbaci elitistička politika koja određuje ko i kako može politički govoriti, odnosno djelati. Umjesto pasivnosti građana, njihove mirne, gotovo apatične uloge da željeno reaguju samo na poslate signale, Crnoj Gori je neophodna (pro)aktivna uloga građanstva kao (organizovane) opozicije režimu, u kojoj vertikalnu lojalnost u odnosu na partijsku državu odmjenuje horizontalna solidarnost jednih sa drugima.

Kritika vlasti i glasanje protiv zapravo nije jedini znak da smo opozicija. Ne, opozicija smo i ako ne živimo, niti imamo mogućnosti da živimo, kao elite, a osuđeni smo na život u Crnoj Gori koju su one stvorile. Rad i pozicija opozicione elite samo podcrtava činjenicu da politička diferencijacija više nije dovoljna za identifikaciju opozicionih elemenata. Ne, danas se “pozicija” i “opozicija” razlikuju na osnovu socioekonomskog statusa. Ukoliko ne živimo kao ta viša srednja klasa, de facto smo opozicija. Problem je što još nismo razvili svijest o tome.

Zato su nam, deset godina nakon izglasane nezavisnosti, prazne flaše i nove lopte izvor radosti i ponosa, a ne razočarenja i bunta.

**CRNA GORA KOLEKTIVNO IZABRALA KRATKOROČNU EKONOMIJU UMJESTO ODRŽIVU
EKOLOGIJU****Princ Nikola Petrović Njegoš**

Cilj odgovornog društva je dobrobit svakog građanina

Navršilo se 13 godina od lijepog proljećnog dana kada je većina naših sugrađana Crnoj Gori povratilo njenu nezavisnost nakon jednog vijeka njenog postojanja pod tutorstvom (nadzorom) i nakon vijeka patnje za većinu naših roditelja, u egzilu ili u unutrašnjosti zemlje. Vijek tokom kojeg se svijet toliko promijenio, na bolje ili na gore, u zavisnosti od stanovišta, a da nismo zaista imali vremena da toga postanemo svjesni.

Od toga dana, zemlja se trinaest puta okrenula oko sunca, 13 proljeća, 13 ljeta, 13 jeseni, 13 zima, smjenjivale su se u miru i sigurnosti uz sve poteškoće koje su svojstvene ovom novom izazovu.

Ne mogu se, nažalost, u jednoj deceniji riješiti problemi koji su radikalno podijelili društvo (rekao bih čak i porodice). Ono što se riješilo putem glasačkih kutija nije bilo riješeno u svim glavama. I s jedne i s druge strane su pogledi fiksirani na prošlost i traume.

Ne može se u jednoj deceniji ni socio-ekonomski sistem obnoviti na novim modelima i to nakon građanskog rata i embarga.

Na godišnjicu, odbijam da se vraćam natrag raspravi koja nepotrebno dijeli našu zemlju, iako je za moju porodicu ova rasprava bila bolna. Naime, živio sam daleko od zemlje mojih predaka, vidi sam svog Oca da živi teško i vidio ga kako okončava život, zaboravljen od svojih sugrađana. Ali je za mene otkrivanje Crne Gore, u sred mog života, bila takva sreća da sam, uprkos svemu što se dogodilo, imao pozitivan osjećaj ljubavi za našu lijepu zemlju i dubok osjećaj prijateljstva prema mojim sugrađanima, bez obzira na njihove kulture i uvjerenja. Ova me osjećanja i podstiču da gledam naprijed i da se fokusiram na naše potencijale.

Dakle, neću početi sa tim šta je učinjeno, drugi će to uraditi, iako se nikada nećemo moći vratiti unatrag. Više imam želju da govorim o onome što nije učinjeno ili u svakom slučaju nedovoljno učinjeno tokom proteklih trinaest godina. Nadajmo se da ćemo to moći ostvariti tokom narednih 13 godina.

Počecu od projekta Ekološke države koji nas je oduševio prilikom njegovog upisa u naš Ustav 1990. godine, a koji je ostao na nivou dobrih namjera i konkretnih akcija koje su nedovoljne da bi se stvorila neophodna sinergija za jednu takvu ambiciju.

To je moj prvi žal. Naime, ovaj je projekat bio prilika da se očuva i valorizuje naše šumsko bogatstvo, unaprijedi organska poljoprivreda i obezbijedi autonomija u prehranjivanju. To je bila prilika da se smanje naši računi za električnu energiju i emisije ugljen-dioksida tako što ćemo iskoristiti

sunce i obezbijediti energetska samodovoljnost. Prilika koja bi nas dovela do inovacija kod recikliranja i tretmana otpada.

Mogli smo revitalizovati ruralna područja i dati novu dinamiku srednjim gradovima tako što bi se napravio balans između sjevera i juga zemlje. I što bi se osnovala zelena policija kako bi se očuvalo naše najveće bogatstvo i naučili mali i veliki da poštuju naše planine i ravnice, naše rijeke i obale.

Projekat Ekološke države je bilo jedno gradilište dobro za sve, dobro za zemlju i dobro za planetu. Projekat koji je Crnu Goru mogao da stavi u centar svjetske pažnje naročito u svijetlu sve veće zabrinutosti zbog globalnog zagrijavanja.

Ovo je danas više nego ikad aktuelna tema i trebalo bi da bude predmet naših debata i legitimnih zahtjeva naših sugrađana.

Naravno, neke su akcije implementirale naše institucije, građanski pokreti, uz podršku evropskih i lokalnih partnera, ali i u skromnijoj mjeri žene i muškarci koji su na dnevnoj osnovi birali dobre prakse u oblasti poljoprivrede, turizma, energetske efikasnosti ili reciklaže.

No, uprkos ovim naporima, jako smo daleko od rezultata i treba to i da priznamo. Crna Gore je kolektivno izabrala kratkoročnu ekonomiju, a ne održivu ekologiju.

Izbor koji, za veći dio društva, a naročito za našu omladinu, nije znao da održi ni obećanja ekološke države, a ni obećanja liberalizma.

Izbor koji je banalizovao i devalvirao mnoga naša lijepa mjesta.

Međutim, Ekologija i njen brat održivi razvoj, za mene ostaju ključ koji omogućava razrješenje problema koji nam danas izgledaju nepremostivi: socijalna i teritorijalna ravnoteža Crne Gore, očuvanje naše omladine u zemlji, zaštita i valorizacija naše prirodne, istorijske i kulturne baštine, nacionalna kohezija oko projekta koji nas najzad ujedinjuje, ali i koji nas povezuje sa našim komšijama na istorijskoj raskrsnici čovječanstva, a koja nam donosi održivu stabilnost.

Jedna druga oblast koja je trebalo da bude jedan od prioriteta tokom posljednjih godina je zaštita baštine. Mnoge bi naše istorijske, arhitektonske i arheološke lokacije mogle biti bolje zaštićene i valorizovane.

Ulaganje u historijsko nasljeđe je jedno od dugoročnih ulaganja. Na evropskom nivou je dokazano da jedan euro uložen u nasljeđe donosi novih od pet do sedam eura. Sredstva su zasigurno nedostajala, ali vjerujem da nam je naročito nedostajala volja kako u privatnom, tako i u javnom sektoru.

Najzad, treba razmotriti i pitanje društva. Dobrobit njegovih članova je krajnji cilj svakog društva, socijalno pitanje treba da bude stavljeno u prvi red prioriteta.

Zdravstvo, obrazovanje, stanovanje, kupovna moć su glavni indikatori zdravlje jedne zemlje. Tu su i dugoročno isplative investicije, jer su osnovno bogatstvo naše zemlje njeni stanovnici.

Ekologija, nasljeđe, društvo, to su gradilišta koja smo zanemarili. Manje su vidljiva, sporije isplativa, ali ona treba da sagrađe istinsku nezavisnost Crne Gore. Nadam se da nećemo čekati narednih 13 godina za pravljenje novog izvještaja i da će ova gradilišta biti otvorena još sutra.

NERIJEŠENI KONFLIKTI ODRAZIĆE SE NA PROSTOR

Mr Sonja Dragović

Cijene loših odluka plaća pojedinac

Nezavisnost je obećavala napredak. Poslije 21. maja 2006. trebalo je da Crna Gora privede kraju proces tranzicije, da osigura ubrzan i ravnomjeran ekonomski razvoj, da konačno dostigne ambiciozne standarde koje nameće titula ekološke države, i da postane članica Evropske unije. Za posljednjih trinaest godina ovi ciljevi se nijesu mnogo promijenili. Pozicija sa koje pokušavamo da ih ostvarimo, međutim, jeste – i najčešće, ne na bolje. To se dobro vidi na primjeru stanja u kom se nalazi crnogorski prostor, i zacrtanog smjera njegovog razvoja.

Društvene i ekonomske promjene se uvijek manifestuju promjenama u prostoru. Neke od njih toliko su upadljive, drastične, da postaju simboli vremena i procesa – među njima su, na primjer, nepregledni parkinzi City Kvarta, novi soliter pored hotela „Podgorica“, i posiječeni barski čempresi. Imaju isti izvor: lošu političku odluku koja je proistekla iz zanemarivanja javnog interesa, i čije su posljedice dalekosežne – od nedostatka javnog prostora i urbanog zelenila, gubitka vrijednog arhitektonskog i prirodnog naslijeđa, do postupene degradacije kvaliteta života čitave zajednice. Vrzino kolo se tu ne zaustavlja, jer novi kontekst donosi nove ekonomske i političke probleme koji će dalje pogoršati stanje u prostoru.

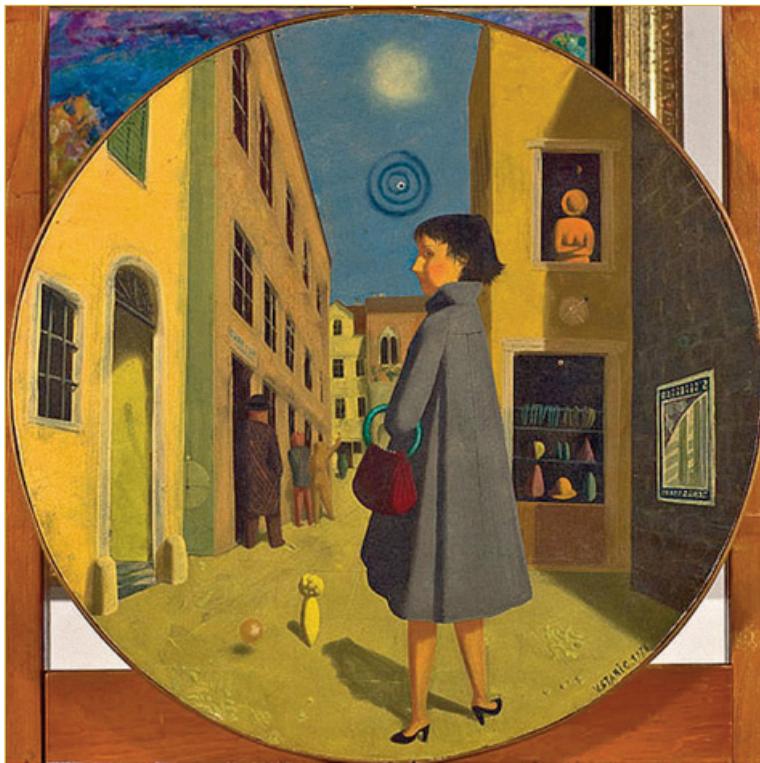
Neuspjeh donosilaca odluka da definišu, prioritizuju i odbrane javni interes u procesu prostornog razvoja nipošto nije slučajan i najčešće nije rezultat pukog nedostatka kompetencije. Iako se dešava da se u realizaciju važnih projekata krene brzopleto i uprkos tome što su neprecizno isplanirani i neoprezno finansirani – kao u slučaju izgradnje autoputa – sve odluke o prostornom razvoju koje su se pokazale kao pogrešne i problematične imaju u pozadini promociju privatnog interesa na uštrb javnog. Zvanična politika prostornog razvoja kroz svoje zakone i strategije proklamuje održiv, ravnomjeran i pravedan razvoj kao ciljeve. Međutim, ti ciljevi ostaju izgubljeni u prevodu ka praksi, koja uporno pokazuje da su javni resursi, i prostor kao ključni među njima, stavljeni u službu privatnih projekata čiji kumulativni efekat zasigurno nije izbalansiran sistem u kom su potrebe svih članova društva prepoznate i zadovoljene.

Neodrživost ovog modela postala je očigledna, kao i dugoročni problemi koje on uzrokuje i koji zahtijevaju žustru reakciju građanskih udruženja i inicijativa. Samo u toku ove godine imali smo priliku da svjedočimo akcijama u Baru, na Žabljaku, i u nizu protesta protiv izgradnje malih hidroelektrana na rijekama sjevera Crne Gore. Svaka od njih bila je manifestacija odlučnosti građana da zaštite prostor koji poznaju i od kog zavise od dalje degradacije, kao i prilika da pokažu da žele da učestvuju u procesu donošenja odluka koji bi morao da postane otvoreniji za razgovor i saradnju. Ukoliko se to ne desi, možemo očekivati nove korektivne post festum akcije, i nove zahtjeve da započeti projekti budu zaustavljeni i preinačeni. Činjenica da građani odbijaju da prihvate kao neumitne planove čije negativne efekte jasno vide i čije posljedice osjećaju je dobra vijest za budućnost Crne Gore; te energija može povoljno da utiče na funkcionisanje javne uprave, da ohrabri razvoj participativnih tehnika i demokratskih procedura.

Ove mogućnosti za sada ostaju samo to – mogućnosti, šanse, koje je potrebno pametno iskoristiti. Primjer odluke o gradnji na Crnom jezeru koju su Ministarstvo održivog razvoja i turizma i Skupština opštine Žabljak ovog proljeća u potpunosti povukli nakon dobro organizovane protestne akcije pokazuje koliki uticaj građani mogu da ostvare, ali i koliko su loše zamišljeni i isplanirani mnogi projekti iza kojih su donosioci odluka spremni da stanu, i u koje su spremni da ulože javne resurse. Ohrabrivanje kritičkog osvrta na rad javne uprave je stoga neophodno, kao i razvoj saradnje među građanskim inicijativama koje mogu da uče jedne od drugih i da zajedničkim radom postignu značajniji uticaj i efekat. Sama javna uprava bi trebalo da podrži ove procese – konstruktivna kritika koja rezultira pružanjem novih uvida u problem i podrškom u donošenju boljih inicijalnih odluka doprinosi ostvarivanju javnog interesa i smanjuje mogućnost rasipanja resursa.

Izgraditi sistem u kom će o prostornom razvoju moći da se razgovara otvoreno i produktivno nije lako – suprotstavljene interese i različite prioritete članova društva okupljenog u maloj državi na perifereriji poznog globalnog kapitalizma neće magično pomiriti neki novi okrugli sto. Međutim, neophodno je neumorno raditi na osmišljavanju, kritikovanju, i poboljšavanju tog sistema. Ako sada odbijemo da vodimo komplikovane razgovore, nerazriješeni konflikti će nas ponovo dočekati u prostoru: čudno oblikovani i nepravilno raspoređeni, sa još težim pitanjima o budućnosti društvenog, političkog i ekonomskog razvoja.

CRNOJ GORI NEOPHODNI KREATIVNOST I INOVATIVNOST KAO CENTRALNI PROIZVODNI RESURSI

prof. dr Jovan Mirković

Nauka je ključni faktor ekonomskog razvoja

Nauka je stvorila savremeni svijet i omogućila današnjem pokoljenju život, komforniji nego ikada ranije. Roboti i vještačka inteligencija ubrzano preuzimaju poslove i zamjenjuju čovjeka, učimo više i duže, dok mnoge profesije nestaju a pojavljuju se nove. IT, nanotehnologije i biotehnologije će izazvati još dramatičnije promjene jer je nauka i ključni faktor ekonomskog razvoja, pa je u uslovima globalne konkurencije, strateško pitanje kako uopšte opstati i ostati svoj.

Crnoj Gori su potrebni kreativnost i inovativnost kao centralni proizvodni resurs, nove tehnologije, proizvodi i usluge, tim prije što veliki broj obrazovanih mladih traži šansu van zemlje. Treba imati u vidu i da je institucionalni razvoj nauke počeo veoma kasno - Kraljevina Crna Gora je svoj nestanak dočekala bez ijedne visokoobrazovne institucije, a istorija bez nauke je nastavljena i između dva svjetska rata, iako je u Kraljevini Jugoslaviji djelovalo 215 naučnih institucija. Razvoj nauke u Crnoj Gori vezan je za SFRJ osnivanjem Univerziteta i naučnih instituta, ali je raspadom zemlje zamah zaustavljen, pa je početak novog milenijuma karakterisao nizak nivo naučne pismenosti populacije, tranzicijski nestanak industrije, nedovoljna infrastruktura, redukovanje fakulteta na nastavni proces, ograničen pristup međunarodnim bazama podataka, i marginalna povezanost naučnoistraživačkog sistema i sa ekonomijom i društvom u cjelini.

Obnovom državnosti, Crna Gora je prvi put u istoriji dobila Ministarstvo nauke, koje je intenziviralo pozicioniranje u okviru Evropskog istraživačkog prostora - ERA. Crna Gora je pristupila Okvirnom programu H2020, osnovan je IPC "Tehnopolis", iniciran je razvoj Naučno-tehnološkog parka, a od pozitivnih pomaka treba istaći i nove bilateralne sporazume o naučnoj saradnji, program podrške mladim istraživačima i veću posvećenost inovacijama i vezi nauke i privrede. Ipak, još uvijek ima lutanja u nedovoljno korelisanoj naučnoj i obrazovnoj politici, posebno u dijelu finansiranja istraživanja u visokom školstvu, odnosno nedostatku predvidivih cikličnih konkursa za finansiranje nacionalnih istraživačkih projekata, s obzirom da je kao i u sportu, podrška "domaćoj ligi" preduslov za uspješan izlazak na evropsku i svjetsku scenu. Nedovoljno je prepoznat i

potencijal Crne Gore za privlačenje visokotehnoloških kompanija, koje bi donijele ekspertizu, smanjile odliv mozgova, ojačale ekonomiju i pospješile društvenu integraciju nauke.

Posle prve faze Strategije pametne specijalizacije – mapiranja i identifikacije raspoloživih resursa - predstoji dijalog sa širom zajednicom – akademskim, poslovnim, finansijskim, strukovnim i

ostalim asocijacijama kako bi se odredile ključne tehnologije, nova industrijska politika i razvoj ekonomije na bazi znanja. To je prilika da se kroz vertikalnu demokratizaciju razvojne politike, uključenjem širokog kruga učesnika u proces promišljanja budućnosti, uspostavi jedinstveni, integrisani, efikasni nacionalni inovacioni sistem, kao kompleksan sistem institucija, preduzeća, univerziteta, istraživačko-razvojnih instituta, zavoda, profesionalnih društava, informaciono-komunikacionih struktura, finansijskih institucija, državnih agencija, tehnoparkova, inkubatora, centara za difuziju i transfer tehnologija i drugih organizacija za generisanje, difuziju i primjenu naučnih i tehnoloških znanja.

S druge strane, u ovom naukom stvorenom svijetu, čovječanstvo je pred ekološkim izazovima kao nikada ranije: do ruba nestanka dovedeno je milion životinjskih i biljnih vrsta – svaki 4. sisar, svaka 8. ptica, 70 odsto biljaka; ugroženo je 75 odsto kopnene životne sredine i 66 odsto morske sredine. Globalni izazovi imaju transnacionalni, transinstitucionalni i transdisciplinarni karakter, pri čemu treba imati u vidu da naša urođena inteligencija nije zbir dosadašnjih dostignuća već, kompjuterskim jezikom rečeno, imamo instaliran softver iz 21. vijeka u hardver od prije 50000 godina.

Stručnjaci upozoravaju da šanse da civilizacija preživi vijek nije veća od 50 odsto ako sve nacije ne usvoje niskorizične i održive politike. Reforma koja je potrebna nije antikapitalistička, već samo prelazak sa kratkoročnog na dugoročno promišljanje – da ekonomska ograničenja izjednačimo sa prirodnim. Ako civilizacija namjerava da preživi, mora živjeti od kamata prirode a ne od njenog kapitala. Stoga, Crna Gora ima šansu da odabere koncept društva znanja u harmoniji sa Prirodom. Kroz kreativni razvoj zasnovan na nauci, inovacijama, visokim tehnologijama, digitalizaciji i kulturi, u saradnji ne samo sa EU već i sa Japanom, SAD, Kinom, Rusijom, Izraelom, Indijom, Kanadom... Crna Gora može biti oaza za high-tech kompanije, eko i zdravstveni turizam i planetarni model održivog razvoja. Dok nas prošlost uči da zdravlje, zemljišta i vode, i šume koje čuvaju vodu, čine jedinu trajnu osnovu opstanka i uspjeha, koncept Crne Gore kao održive visokotehnološke ekološke države i primjer povjerenja u ljudski razum, može biti naš doprinos civilizaciji i razvojna šansa.

KULTURA ŽIVLJENJA PRESUDNA ZA POSTOJANJE „MALIH“ I „VELIKIH“

Izmišljeni žanr nama je najbliži

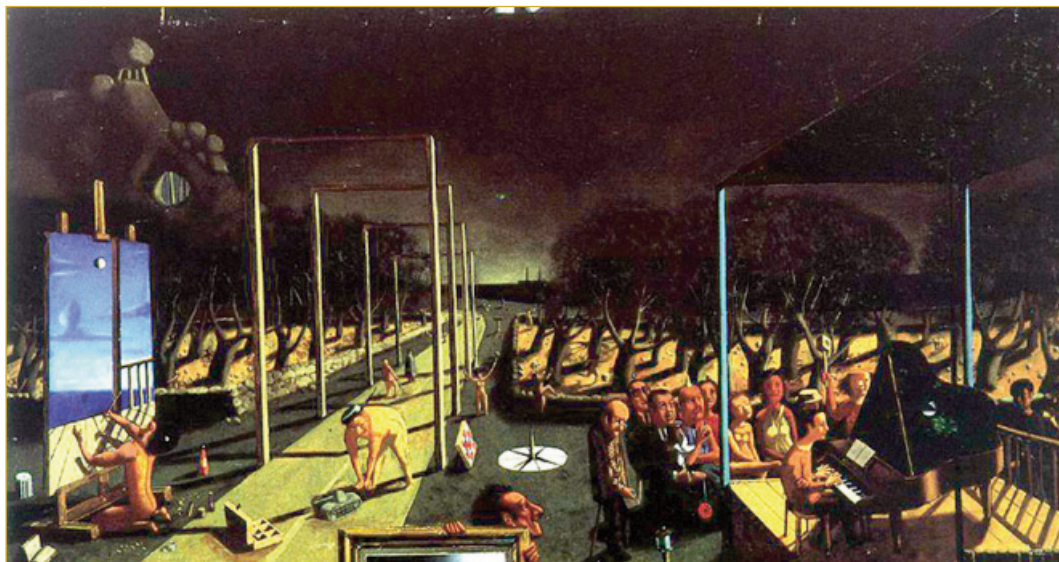
Marija Perović

21. maja, prije trinaest godina sam glasala za obnovu nezavisnosti Crne Gore. Odrasla sam sa idejom da Crna Gora, nakon raspada Jugoslavije, mora da obnovi svoje. Kakvo god jeste i koliko god da jeste. Povjerovala jesam da samo u raznorodnom i multikulturalnom prostoru velike SFRJ možemo biti poput ostalih, a mi mali pored jednog mnogo većeg - teritorijalno i po broju stanovnika, nikako. Od 1991, u mojih, neka bude okruglih 25, pa da od njih oduzememo ovih 13, shvatila sam dosta. Da je normalno biti prijavljen na istoj adresi, a promjeniti četiri države. A nisam shvatila ništa. Jer sve prevazilazi logiku.

I pošto sam potvrđeno Crnogorka, a voljela bih da sam prvo građanka Crne Gore, a da je to što sam Crnogorka, moje privatno osjećanje, napisaću u balkanskom maniru prvo šta ne volim. Nakon 13 godina od kada je moderno i in, i zgodno za trgovinu biti Crnogorac-ka. A voljenje je subjektivan osjećaj - jer ne volim ni kada pada kiša na Cetinju, a neko opet to jako voli. Za 13 godina idealistično i naivno bih voljela sljedeće - da se svi građani Crne Gore osjećaju građanima Crne Gore, i građankama... za ovih 13 godina osvjestila sam da jesam feministkinja, a ostali su rariteti socijalizma, kada se insistiralo na obrazovanju žena, pa makar i formalno, i na jednakim pravima, dakle voljela bih da se sve građanke i građani Crne Gore osjećaju ravnopravno. I da je podjela bazirana na čistunstvu crnogorskog ili srpskog porijekla, nestala. Voljela bih da se ne bavimo procentima i u protestima, i u religijama, voljela bih da postoji neko, poput nesrećnog kralja **Nikole** koji je u stanju da izgovori – „nije bitno koji barjak nosite, važno je da se borite za Crnu Goru“... onda kada je jedna grupa vojnika rekla da ne može da se bori ispod krstaš barjaka. Jer je krst simbol hrišćanstva. A oni nisu hrišćani. Voljela bih da prepoznam tu vrstu mudrosti. Jer ja istorijski želim da vjerujem da je Crna Gora - mudra. I u kontekstu modernog voljela bih da je građanska, a građanska može da bude samo – AKO SE NE PREBORJAVAMO. A nikada se više, nego danas, nismo prebrojavali.

A sada, nakon ovog što ne volim, napisaću ono što volim. Volim što je moja država mediteranska. Volim što ne postoje predrasude prema Albancima, Bošnjacima i Muslimanima. Znam da su svi

oni građani Crne Gore, ma šta da je dio balkanskih predrasuda. Volim što i dalje Crna Gora javno baštini tradiciju antifašističkog pokreta i NOB-a, iako se prećutkuje u kontekstu interesa da je narodni heroj ubio komitu. I da je taj komita htio da Crna Gora pristupi fašističkoj Italiji. Volim što sam i ja kao neko ko pozanaje istoriju, tolerantna prema određenim postupcima koji su dobri, po mom mišljenju za državnost. Jer ja vjerujem da se država brani ljepotom, i čašću i znanjem, a ne strahom i mržnjom. I ne volim, sada kada imamo našu državu, taj selektivni strah kojim raspirujemo selektivnu nelagodu. I ovo pišem kao Crnogorka. Kao većina. Kažu statistike, te se onda nemamo čega „plašiti“.

Ne volim što je sve „preko veze“. I kada nije preko veze, a mnogo je manje toga preko veze, nego što se misli, što baš niko nije istupio i objasnio i „Srbima“ i „Crnogorcima“, kao danas dvjema suprotstavljenim strujama, da nije preko veze. To ne volim - što smo primitivni. A jesmo. I šta tu mene muči, pogotovo nakon obnove nezavisnosti i međunarodno priznate Crne Gore... znam da nas je malo, mala smo država i vjerujem, kada bi organizovali kao nekada AFŽ od vrata do vrata akciju, ne za izbore, već za edukaciju, radionice ili danas popularno workshopove, šta nije preko veze i kako puno toga nije preko veze, da bi ovaj narod koji nije glup, shvatio. Ali edukacija ne zanima nikog.

Volim što smo lični. I strasni. Da se vratim na Mediteran. Što smo spremni da pomognemo kada je teško, a jesmo. Što smo u toj mentalitetskoj odrednici specifični, pa ako to definiše, kolokvijalni i u slengu narod, onda jesmo narod ponikao između brda i mora. Što je i dalje dominantno kada je neko bolestan, pomoći mu, a ne pitati da li je bolest zarazna. To već nije tako, u ostalim ex-YU državama. I to nema pretjerane veze sa 21. majem, ali ima kao teritorijalne odrednice. Oni koju pomažu kada je neko istinski bolestan. To su Crnogorci (geografski). I oni koji su skeptični i isključivi kada je neko zdrav. U glavu, i u noge. Koji gledaju kako da ga sapletu, jer vjeruju da su i oni isti kao on - al da im se nije dalo.

Voljela bih da uđemo u Evropsku Uniju. I voljela bih da uđemo sjedeći, ako smo zaista kako pozicioni političari kažu - vodeća država u jugoistočnoj Evropi, između ovih koje jesu, a nijesu u Evropi. I dalje bih voljela iz najjednostavnijih pragmatičnih razloga - da ne bi imali roming u Hrvatskoj i Češkoj, da bi mogli da radimo, ili ovi mlađi da rade u Irskoj i Njemačkoj, da bi imali mogućnost jeftinijih letova... i da bi postigli onaj standard koji ima većina država koju su primili, iako je suštinski, a neće to da kažu iz straha - većina građana Crne Gore su, u stvari, euroskeptici. Jer šta će nama iko, pogotovo kada se i tamo sve „raspada“.

I tako mogu do preksjutra, ali ovaj esej nije spisak želja. Još manje je strategija, jer nisam politički aktivna da dajem strategije. I onaj termin - nezavisni intelektualci, toliko je isprljan, i „poštenim“ intelektualcima i nepoštenim seljacima, ne po lokalitetu koliko po mentalnom sklopu, i autocenzurom i sveopštom neodgovornošću.

Imam praktično iskustvo da pet posto Crnogoraca (bez obzira da li su Crnogorci, Srbi, Bošnjaci, Muslimani, Albanci, Hrvati...), evo neka bude i deset, zaista rade. I nebitno je da li su profesorice ili vozači autobusa. Da ostali filozofiraju... ne u pozitivnom, nego u dramuletskom kontekstu.

Dramulet je izmišljeni žanr nama blizak. U dramskom letimo... do pretjerivanja. Iako nijesam pomenula niti jednom riječju kulturu, bez dramuleta sve pobrojano jeste kultura. Kultura življenja i boljeg opstanka, neophodna za postojanje i malih i velikih. U koju duboko vjerujem kao u jedinu strategiju Crne Gore.

СВЕ ВЕЋИ СОЦИО-ПОЛИТИЧКИ ЕКОНОМСКИ ЈАЗ ИЗМЕЂУ ВЛАДАЈУЋЕ
ОЛИГАРХИЈЕ И ГРАЂАНА

Репресија оправдана „државним разлогом“

Проф. др Душан Крцуновић

Након референдумског изјашњавања прије 13 година, Црна Гора је фактички изгубила готово све кључне атрибуте државе које је до тада имала у заједници са Србијом, у духу *res publica*. Под фирмом „обнове државне самосталности“ Црна Гора је постала „приватна ствар“ (*res privata*) незајажљивих интереса и необуздане моћи једне партијске олигархије. Њен статус приватне државе запечаћен је потом једним од најтврђих европских устава који садржи дискриминаторске елементе (према говорницима српског језика) и сва типична обиљежја „аутобиографије моћи“ (*Herman Finer*) партијских олигарха чијом вољом је као таква и створена.

Оправдала су се предреферендумске страховања да је једини прави разлог постојања Црне Горе у таквом статусу заправо несмјењивост и правно-политичка некажњивост носилаца успостављеног поретка моћи који им јемчи очување сумњиво стеченог богатства и економских интереса, по цијену масовног угрожавања социјалних права, дужничког ропства и сиромаштва већине.

Нови црногорски *pater patriae* и цијела клика кандидата за титулу црногорских „The Founding (god)fathers“ чињеницу да је Црна Гора постала недолична *res privata* вјешто забашурују путем наметања, с једне стране, новог колективног идентитета који је заснован на систематској србофобији, фалсификовању историјских чињеница и ревизионизму и, с друге стране, атлантистичке спољно-политичке оријентације, која је заснована на бинарној опозицији пријатељ-непријатељ, неоколонијализму прерушеном у „цивилизацијску мисију“ ширења демократије, релативизму етичких вриједности под плаштом толеранције и индивидуалистичком менталитету неолиберализма – потпуно страним православном, саборно-комунитарном црногорском етосу. (Тај етос се ових дана налази на удару пропаганде да је руски утицај на Балкану малиган, а да су бомбе обогаћене осиромашеним уранијумом биле бенигне.)

„Новоцрногорство“ и „атлантизам“ – ти стубови постреферендумског црногорског идентитета – имају двоструку валенцу, утолико што по потреби служе и као васпитне палице: средства kojima „обновљена држава“ испољава и одмјерава своју снагу и сувереност *per capita* (или неком другом анатомском дијелу) национално, језички, вјерски или политички неподобног грађанина.

Нове идентитетске генералије, „откривене“ квазинаучним копањем по измишљеним историјским сјећањима – чиме се наука срзава на ниво слушкиње политике – у служби су сталног продубљивања јаза између грађана како би се у други план потиснуо очигледни и свеприсутни социо-политички и економски јаз између владајуће олигархије и грађанства, а тиме и поткопали изгледи на живот у једном политички култивисаном, праведном, складном и слободном друштву; друштву ситуираном између Истока и Запада, са богомданом мисијом да буде Запад Истоку и Исток Западу (како нас је видео Свети Сава), или граница Европе (како нас је видео великомученик Његош).

У амбијенту правне и политичке несигурности, нема парицида и братоубиства (симболичног и реалног) који се не би могли оправдати као „оснивачко насиље“, нити културоцида и репресије који се не би могли оправдати „државним разлогом“; нема ни приватног интереса партијских и економских моћника који се не би могао прогласити „јавним интересом“, ни антирежимске критике и грађанског отпора који се не би могли квалификовати као покушај „државног удара“, или масне лажи која не би могла да буде храна обавезујућем „службеном мишљењу“, сервираном преко ишчашених новинских чланака и ТВ-радио-активних емисија леталних доза мржње.

У таквом амбијенту живот је могућ једино на понижавајуће ниском степену биолошког интензитета који води у депопулацију.

Изазак из таквог стања зависи од интензитета политичког живота који подразумева повећање бриге за цјелину и јачање осјећаја одговорности за заједницу, буђење свијести о заједничкој историјској судбини, освјежавање колективног културног памћења класичне Црне Горе, оријентацију према систему вредности који је резултат богатог историјског искуства наших предака...

Напокон, услов *sine qua non* Црне Горе као правне државе и као заједничке постојбине пословичног чојства је декриминализација српског националног осјећања, повратак српског језика у црногорски Устав као службеног језика, истинска равноправност ћириличног писма, заштита црквене имовине и поштовање осмовјековног континуитета Српске православне цркве и њених епархија у Црној Гори, на челу са Митрополијом црногорско-приморском.

Минимум поштовање права зна да буде и максимум морала.

IZVJEŠTAJI EK UPOZORAVAJU NA NEDOSTATAK NAPRETKA U OBLASTI SLOBODE MEDIJA

Slavica Brajović

Lider na začelju

Lider u regionu u evropskim integracijama, zemlja sa najviše otvorenih poglavlja, po pitanju medijskih sloboda na začelju je kolone zapadno-balkanskih država.

Nezavisnost nam je donijela i godišnja skeniranja od strane relevantnih međunarodnih organizacija koja pokazuju negativan trend slobode medija u Crnoj Gori. Posljednje tri godine Evropska komisija u izvještajima za Crnu Goru, kao jedan od glavnih problema navodi nedostatak napretka u oblasti slobode medija, uključujući istrage napada na novinare. Reporteri bez granica smještaju Crnu Goru na 104. poziciju, među najslabije rangiranim u Evropi, a Freedom house konstatuje da novinari rade pod pritiscima političkog establišmenta, da je izvještavanje partijsko, a novinari skloni autocenzuri.

Crnogorska medijska scena je visoko politizovana i snažno polarizovana na provladine i antrivladine medije.

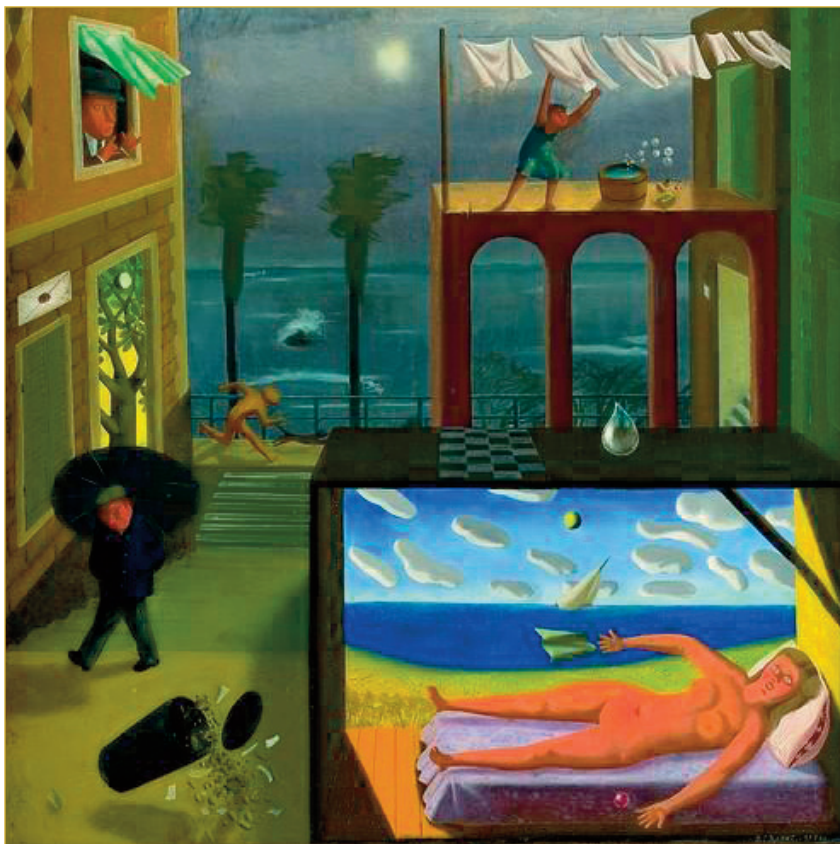
Od četiri dnevne novine, dvije radio stanice i pet televizija sa ozbiljnim informativnim programom i nacionalnom pokrivenošću, te desetak uticajnih portala, samo dvije novine, jedna televizija i par portala nijesu pod vladinom kontrolom. Ti mediji su antivladini i opozicioni, a neki od njih, u manjoj ili većoj mjeri, pod srpsko-ruskim uticajem.

Kritičko mišljenje se tretira kao napad na državu, a vlast antivladine medije naziva „medijskom mafijom“. Ako tome dodamo brojne neriješene napade na novinare i loš socio ekonomski status, ostaje nam samo da se zapitamo: Kako smo do ovdje došli?

Trinaest godina nezavisnosti trebalo je da bude okvir za put u suprotnom smjeru.

Normativno, sloboda govora i medija garantovana je Ustavom i zakonima, u skladu sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i drugim referentnim međunarodnim standardima. U praksi, međutim, ima ograničenja u primjeni tih standarda.

Medijski zakoni doneseni četiri godine prije sticanja nezavisnosti postavili su liberalne standarde sa ciljem da regulatorna tijela na najbolji način reflektuju različite segmente društva. Iako su bili mete političkih uticaja, na početku primjene tih zakona, upravljačka tijela Javnog servisa i regulatorne agencije za elektronske medije funkcionisali su uglavnom u skladu sa proklamovanim ciljevima. Vremenom, ta tijela su potpala pod uticaj političkih i drugih centara moći, a kulminiralo je prošle godine kada je vladajuća partija izvršila “desant” na RTCG i preuzela potpunu kontrolu nad Javnim servisom.

Iako je zakonom propisana nezavisnost Javnog servisa, on je danas pod kontrolom vladajuće partije i sa njima povezanim ekonomskim i društvenim centrima moći, što se ogleda u izboru tema, gostiju, načinu izvještavanja, zatvorenosti za mišljenja opozicije i civilnog sektora. Kao takav, aktuelni Javni servis ne doprinosi osnovnom cilju – pravovremenom i objektivnom izvještavanju o temama od javnog interesa.

Iako Zakon o slobodnom pristupu informacijama obavezuje javne institucije da obezbjede informacije od javnog interesa, u praksi se one najčešće trude da tu obavezu izbjegnu. Dopunama aktuelnog Zakona od prije dvije godine (član 16), državnim organima su data široka ovlašćenja pri proglašavanju tajnosti informacija. Najavljenim prijedlogom Zakona o tajnosti podataka, Vlada planira dalje proširenje polja tajnosti podataka u posjedu državnih institucija, što ne djeluje ohrabrujuće. Pokušaji formiranja i rada samoregulatornih tijela završili su neslavno.

Kao i mnoge druge profesije, novinarstvo je na ovim prostorima, uključujući Crnu Goru, doživjelo ozbiljnu deterioraciju. Rijetki su mediji i autori koji se pridržavaju svetih standarda da njihove priče potiču od više izvora, da te izvore provjeravaju, da posteno prilaze temama, dajući priliku različitim stranama da saopšte svoj stav... Mediji sve češće postaju produžena ruka političkih i drugih interesnih grupa.

Opasnost od odmazde je stalno prisutna i ona kod dijela novinara produkuje autocenzuru. Samim izborom redakcije, novinari u bitnom određuju svoj put. Rad u javnim servisima i provladinim medijima podrazumijeva, po pravilu, niži stepen slobode i hrabrosti, ali i manji rizik od izlaganja napadima svake vrste. Za ozbiljno bavljenje novinarskim poslom u nezavisnim, antivladinim, pro-opozicionim medijima potrebna je znatna doza hrabrosti. Integritet novinara tih medija takođe je na udaru urednika i vlasnika.

Doza straha donekle je realna reakcija na poražavajuću statistiku o broju napada na novinare. Od 2004. godine kada je ubijen glavni urednik “Dana” **Duško Jovanović**, registrovano je više od 80 napada na novinare i imovinu medija. Od toga čak 32 posljednje dvije godine. Mete tih napada u ogromnoj većini slučajeva bili su novinari antivladinih medija. Posljednji takav napad je ranjavanje novinarkе “Vijesti” **Olivere Lakić**. Najveći broj tih napada, uključujući i ubistvo Jovanovića i ranjavanje Lakić, ostali su nerazriješeni ili nijesu dobili sudski epilog.

Vlast kroz direktno finansiranje Javnog medijskog servisa i skriveno finansiranje privatnih, provladinih medija direktno utiče na njihovo izvještavanje. Čelni ljudi u tim medijima su ili reprezenti vlasti ili su bliski vlastima. Vladine institucije vrše i dodatni ekonomski uticaj na rad medija, kroz sistem oglašavanja favorizujući sebi bliske medije, a zanemarujući kriterijume gledanosti, slušanosti, čitanosti i povjerenja javnosti u medije prilikom raspodjele sredstava za oglašavanje.

U nekoliko slučajeva Vlada je oslobodila sve medije plaćanja nekih obaveza (npr. dugova za usluge Radio-difuznog centra) ali bi, od takvih ad hoc rješenja, bilo mnogo korisnije da se javna sredstva raspoređuju transparentno i pravedno. I da, generalno, Vlada stvori uslove za fer tržišnu utakmicu u medijskom sektoru.

Sve stranke, i u vlasti i u opoziciji, pokušavaju da utiču na medije. U nekim slučajevima taj uticaj je izrazito vidljiv, u drugim je prikriven ili manje prisutan. Za novinare/medije poseban je izazov da se odupru takvim pokušajima, u slučajevima kad se radi o političkim partijama koje su bliske uređivačkoj poziciji medija za koji rade.

Izmjenama medijskih zakona, koje su u pripremi, Vlada najavljuje jačanje medijskih sloboda i integriteta novinara, nezavisnost Javnog servisa i niza drugih proklamovanih ciljeva. Primjedbe koje stižu iz novinarskih krugova i NVO sektora na predložene promjene stavljaju pod upit Vladine deklaracije. Iskustvo sa vlastima i političarima uopšte tjera novinare i kritičku javnost da drže oči širom otvorene.

OSTVAREN MALI NAPREDAK U INTEGRACIJI ROMA U CRNOJ GORI

Veselj Begana

Nema političke volje da se mijenja sistem

Zemlje Zapadnog Balkana posljednjih godina intenzivno rade na pridruživanju EU. Koliko u ovim zemljama, pa i u Crnoj Gori, u procesu koji još uvek traje i koji je jako kompleksan ima mesta za „romsko pitanje“ i šta su budući izazovi za bolju integraciju Roma?

Proces pridruživanja EU je do sada bio jedan od dva razloga koji su doveli do vidljivosti položaja romskog naroda. Do „Dekade Roma 2005-2015.“ ne bi došlo da države nisu morale da pokažu signal volje da ispune kriterijume iz oblasti ljudskih i manjinskih prava.

Drugi razlog je migracija istočne Evrope i Balkana prema zapadnim zemljama. Još od 90-ih godina, mnoga društva i države u Zapadnoj Evropi su imale predrasudu i strah od migracije stanovništva iz ovog dijela Evrope. U slučaju Roma, taj strah je još i veći zbog predrasuda prema ovoj manjini. U tom kontekstu, došlo je do Evropske okvirne politike za razvoj nacionalnih strategija za inkluziju Roma i većih davanja iz evropskog budžeta 2011. za te strategije. Za razliku od Dekade, ova okvirna politika EU je obuhvatila sve članice EU u kojoj je broj Roma značajan. Ono što im je zajedničko je da ni Dekada, ni Evropska okvirna politika, ni evropski fondovi nisu doveli do suštinske promjene. Ključni razlog je to što nema dovoljno političke volje da se mijenja sistem koji je doveo do situacije u kojoj romski narod živi.

Naučili smo, nadam se, tri najbitnije lekcije. Prvo, interesi države za pridruživanje Evropskoj uniji sami po sebi nisu dovoljni. Bez većeg nacionalnog političkog konsenzusa i volje nema promjene sistema i time nema značajne promjene za romsku zajednicu. Drugo, predrasude prema Romima nijesu više u domenu ličnog mišljenja, već su političko oružje, jer su političari naučili da mogu da ih koriste da manipulišu javnim mnjenjem zarad jeftinih glasova, što ima direktne posljedice na pogoršanje situacije Roma. I treće, mi Romi moramo da se oslonimo na sebe i da radimo sa onima koji su nam prijatelji. Ne možemo više da čekamo da EU, međunarodne organizacije i donatori vode našu politiku i brane naše interese više nego mi sami. Možda mogu da pomognu, ali našu priču moramo mi da vodimo.

Ostavili smo za sobom OEBS-ov akcioni plan za Sinte i Rome, Dekadu Roma, 8 godina od objavljivanja EU Okvira za integraciju Roma, ukupno više od dvadesetak godina međuinstitucionalnih i finansijskih ulaganja u romska pitanja. Nažalost, broj projekata realizovanih za Rome u Crnoj Gori je ostao nepoznat, broj korisnika - nepoznat, broj sastanaka/konferencija - nepoznat, ukupni troškovi - nepoznati, a napredak kod Roma u Crnoj Gori jeste ostvaren, ali ne u velikom procentu. Daleko veći procenat sredstava je utrošen na strance/Rome u Crnoj Gori u odnosu na domicilno romsko stanovništvo, koje nije ima sve one boljke društva koje imaju i svi Romi u Evropi; obrazovanje, zapošljavanje, zdravlje i stanovanje.

Naravno, neko će ustvrditi da je to pogrešna matematika, ali čak i primjena odgovarajućih laičkih podataka ukazuje na slične krajnje rezultate - veoma mali napredak u integraciji Roma u Crnoj Gori. Nažalost, pitanje Roma nije nikada shvaćeno kao kohezivno pitanje Evrope za najveću manjinu u Evropi. Ipak smo tu i tamo dobili moralnu podršku zvaničnika EU, čije su izjave

pokazale da su nemoćne protiv rastućeg ultranacionalističkog terora nad Romima (Ukrajina, Bugarska, Italija, Francuska...).

Kada je u pitanju socijalna inkluzija Roma u Crnoj Gori, neophodno je raditi na konkretizaciji usvojenih međunarodnih i domaćih dokumenata. Želja državnih organa da radi na više polja po pitanju EU integracija dovodi do velikih propusta u realizaciji zacrtanih državnih politika za Rome, tako da one ne daju zacrtane pozitivne rezultate, već se ta priča u toku realizacije toliko razvodnjava da na kraju nemamo vidljive i mjerljive rezultate. Veliki je problem i to što je veliki broj donatora, koji su imali fondove za Rome, otišao iz Crne Gore, tako da manje organizacije civilnog društva nijesu u mogućnosti da povuku velika sredstva iz EU fondova za socijalnu inkluziju Roma. Poseban problem za romsku manjinu je Nacionalni savjet Roma, koji u dosadašnjem svom postojanju nije pokazao kompetentnost u oblasti za koju je i konstituisan, već za sada služi za nekakve druge aktivnosti, koje ne doprinose razvoju i očuvanju kulturnih posebnosti Roma, jezika, tradicije... Svakako, ne treba zaboraviti romske NVO koje nijesu toliko ojačale, kako bi u saradnji sa državom realizovali kvalitetne projekte na polju integracije Roma uz podršku EU fondova. Nažalost, i ovdje, kao i u Savjetu Roma, još uvijek imamo pojavu „poglavica“, koje su ostala demokratska društva davno prevazišla.

Izazov budućnosti Roma, kao potreba na realitet društvenih dešavanja u Crnoj Gori, svakako je političko organizovanje Roma i uključivanje ovog naroda u sva društveno-politička dešavanja u zemlji. Pokazatelj ove neophodnosti je da je počela da stasava nova obrazovana generacija Roma, svjesna sveukupne situacije i potrebe za promjenama u okviru romske zajednice, kao i

potrebe za političkim predstavljanjem Roma u okviru institucija sistema, dogovora/pregovora sa relevantnim međunarodnim organizacijama i institucijama.

Romi su se na referendumu za nezavisnost opredjeli za samostalnu Crnu Goru, u kojoj će ostvarivati sve pogodnosti civilizovanog, demokratskog crnogorskog društva jednakog za sve građanke i građane. Samim tim, čestitke svima koji proslavljaju dan nezavisnosti 21.maj.

U POREĐENJU SA OSTVARENIM KULTURAMA

Svi smatraju da zaslužuju više

Vojo Stanić

Nisam uključen ni u politiku ni u privredu, ali mi više ide na živce koliko svi kukaju i svi su nezadovoljni i smatraju da zaslužuju više. Treba biti skroman. Mi se poredimo sa starim civilizacijama i ostvarenim kulturama. Zanimarujemo da to treba sustići. Stare civilizacije su svoja dostignuća postigli posvećenim radom i na tome su radili godinama. A mi nismo radni.

Optimista sam, nisam zabrinut za budućnost Crne Gore.

SVE MANJE ENTUZIJAZMA DA ĆE NEŠTO UBRZO BITI ZNAČAJNO BOLJE

Dr Nikola Radunović

Samoubistvo iz zasjede

Volim 2006. godinu... Tada sam dobio drugog sina. Osim toga, bio sam srećan što ću imati priliku da učestvujem u obnovi državnosti zemlje u kojoj sam rođen, u nadi da će većinu nevolja koje su snalazile narod na ovim prostorima neko izbrisati gumicom, i da će moja деца rasti u srećnijoj i sređenijoj zemlji. Čak sam vjerovao da ću i ja, budući da nijesam imao previše godina, uspjeti da uživam u bezbrižnosti i sređenosti moderne države sa dobrim životnim i demokratskim standardom. U toj vjeri sam sopstvenu suprugu, na dan referenduma o nezavisnosti, izveo iz cetinjske bolnice i vodio u Kotor da glasa, jer je naravno svaki glas bio važan! Nažalost, 13 godina kasnije, skupa sa kompletnom javnošću, preko TV-a sam dobio potvrdu da su neki glasovi jako jeftini jer se kupuju sitnim i prljavo stečenim novcem, ali nas zapravo jako puno koštaju. Sistem za koji sam vjerovao da će nestati, samo je u međuvremenu razmahao krila i nesmetano se šepuri pred očima javnosti. Tokom devedesetih, koje su mi ukradene kao i svima iz moje generacije, znao sam da sa ocem raspravljam optužujući njegovu generaciju kako nije dovoljno uradila da nam napravi adekvatan ambijent za život, u ovako maloj i resursima iznimno bogatoj zemlji. U tom periodu sve su institucije, bez ikakve glume i sa ponosom, navijale za jednu stranu. A danas...

Prvu ploču sam snimio kad sam imao 16 godina. Tad je počinjao rat u bivšoj SFRJ. Vjerovali smo da uz pjesmu možemo imati ljepši život u tim užasnim okolnostima. Ljudi koji sam znao su ginuli na ratištima, a onda smo pred kraj vijeka zasuti i bombama NATO avijacije. Danas, u maju 2019. godine, na vijestima čujem da je par desetina kasetnih (a radioaktivnih) bombi od tog bombardovanja tek sada pronađeno pokraj aerodromske piste, đe mi žena svakodnevno ide na posao.

Pomislih: Neka institucija je opet užasno odradila posao! No, da nesreća bude veća, skoro sve institucije užasno obavljaju posao. Nema odgovornosti, nema adekvatnih kazni za nerad, za učestalo kršenje zakona i promašaje. Samo gluma da je sve u redu! Svi smo izgleda postali glumci. Najvažnije institucije u Crnoj Gori su u potpunom haosu, ali nekom oksimoronski sređenom haosu, jer sve funkcioniše baš kako treba. Dok se iz savjetâ javnog servisa, raznih agencija i uopšte za zdravo društvo važnih institucija nezakonito uklanjaju neposlušni, dok se

pa i smrtno ugrožavaju novinari, dok se masovno krše prava radnika, dok se univerzitet i školstvo ljuljaju u političkom mraku, i dok se svakodnevno vode nacionalne, vjerske i druge stare bitke, pravosudni organi i ostale grane vlasti demonstriraju potpunu nemoć da nešto urade u skladu sa Ustavom koji nam je donijela nezavisnost. Ili je to samo za neupućene nemoć? Naprotiv, svi oni demonstriraju moć! Moć da se zaštite lični interesi, naspram interesa društva koje sve više tone.

Perper i dalje svira, no sa manjim entuzijazmom da će nešto ubrzo biti značajno bolje. U vazduhu je uglavnom muzika sumnjivog kvaliteta (valjda i to mora da odgovara sveukupnom ambijentu) i manje snimamo nego prije. Zato smo u ljeto 2018.g. odlučili da ekranizujemo pjesmu „Sloboda“ snimljenu 2000. godine. Stihovi kažu „Ljude kradu lopovi, puškom kade popovi“. Spot se pojavio nedavno, a prije neki dan u prolazu, moj prijatelj, inače sveštenik, žali mi se kako ga zovu sa raznih strana i pitaju da li je moguće da smo mu prijatelji mi koji pjevamo ove stihove. Objašnjavam mu da se radi o pjesmi staroj skoro 20 godina, i on kaže: „Znao sam da ima neko objašnjenje“, ali kad sam dodao da se ništa nije promijenilo... Naravno, i on to zna, zato smo i dalje prijatelji! A bili bismo prijatelji i da je sve drugačije, no mnogi to ne shvataju. Što bi bilo da je sve drugačije? Da imamo jake institucije i dobar i bezbrižan život, bez ucjena i kletvi? Mislim da bismo svi bili puno bolji prijatelji jedni drugima.

Kada sam prije par godina doktorirao u Beču, sjedim sa tamošnjim profesorima i pričamo o planovima i situaciji uopšte. Dobijam pozive da tamo radim, a ja kažem da mi se uglavnom pojavljuje želja da napuštim Crnu Goru kad su izbori, jer je tada atmosfera odvratna svakome ko se gnuša nacionalizma i partijske retorike kao ja. Profesor emeritus **Bauer** mi tada kaže: „Nikola, ti si potreban tvojoj zemlji“. Nasmijao sam se... Čim sam se kao bečki doktor vratio kući, najprije mi je smanjena plata, a onda sam ubrzo, i to iz novina, saznao da sam ostao bez posla. Moja me zemlja baš treba! Ove godine, profesor Bauer mi čestita praznike navodeći da je Beč divan, ali da tamošnji mir remete obračuni crnogorskih mafijaša. Kako sam samo pogrešno vjerovao da nam nakon obnove nezavisnosti neće mafija i kriminal biti glavni reprezentanti u stranim medijima.

Prije par dana čitam vijest da su članovi grupe QUEEN postali bogatiji od engleske kraljice. A đe smo mi u Crnoj Gori? Sjedim u društvu jednog zaista značajnog i zaslužnog crnogorskog muzičara koji je snimao i stvarao još dok sam ja bio dijete, i koji mi se žali kako ga je sramota da kaže kolika mu je penzija. Neko ga je predložio, i pita me da ga podržim kao kandidata za Trinaestojulsku nagradu (pretpostavljam, ne zbog nagrade nego da bi imao od čega da živi). Pristajem naravno, uz riječi da je sramota što se država sama ne sjeti da njemu i ljudima poput njega dodijeli taj status automatski, i da je nenormalno da se neko takav uopšte pojavljuje na konkursu – postoje oni koji su naprosto uradili toliko, da je smiješno da ih neko rangira i vaga treba li im

dati nagradu ili ne. Sjetih se kako su i mene prije nekoliko godina obavijestili neki ugledni javni djelatnici da su bili dali prijedlog da Perper dobije tu nagradu, kao neko ko je, po procjeni predlagачa, dao nesumnjivo važan i velik doprinos modernoj Crnoj Gori, ali da im je odgovoreno da smo suviše mladi. Nadam se da taj argument neće igrati za mog starijeg kolegu ove godine...

Volim Cetinje. Nažalost, sve više liči na oronulu Rijeku Crnojevića i ljudi se već predugo lomataju po crnogorskoj prijestonici budući da niko ne reaguje da poprpi otvorene kratere po „glavnoj“ - Njegoševoj ulici. Rupâ ne fali, sve manje ljudi spava u gradu... Čak i moja maloljetna đeca već neko vrijeme pokušavaju da me ubijede da treba da se odselimo u inostranstvo – tamo će stvari funkcionišu, će imaju makar da kupe gumu za biciklo. Osjećam da sam na dobrom putu da omanem kao i generacija mog oca, i da deci ne ostavljam dobar ambijent za život, kao što ga nijesam imao ni sam.

Crnogorci očigledno nijesu dovoljno hrabri. Ili su, naprotiv, previše mudri – pada mi na pamet kako **Šopenhauer** pozivajući se na **Aristotela** i druge istomišljenike objašnjava, parafraziram, da je ustvari najveća mudrost ne željeti više od onoga što imaš, i kako svako treba ne da teži tome da bude zadovoljan i srećan unošenjem nekih novina, nego samo da izbjegava potencijalnu nesreću koje te novine mogu da donesu. Ko smo mi, teško je dokučiti!? Do nedavno sam duboko vjerovao da je čin samoubistva zapravo čin kukavičluka. Čujemo ovih dana: te bacio se s mosta ovaj, te ubio se onaj... I dalje vjerujem da je ovakvo „malo“ pojedinačno samoubistvo (iako uistinu ogromno, jer je ljudski život u pitanju) neka vrsta predaje. Nasuprot tome, čini mi se da građani Crne Gore kao da čekaju neku pomoć sa strane koja treba da učini naš život boljim. Kao one bombe sa aerodroma... ili neke koje preciznije pogađaju! Neka EU, Amerika, Kina, Rusija... – ali nema među njima naših spasitelja. Danas vjerujem da nama treba i duhovno i političko samoubistvo, kao jedina nada da pomognemo sebi, u nadi da ćemo uskrsavajući sa drugačijim duhovnim i političkim bićem biti u stanju da se dovedemo u red. Plašim se da ipak nijesmo dovoljno hrabri za taj čin, i kao jedini izlaz vidim samoubistvo iz zasjede.

ZDRAVSTVO POSLIJE STICANJA NEZAVISNOSTI CRNE GORE

Svakako bolji nego što smo bili

Dr sci. med. dr Aleksandar Čelebić

Javnost Crne Gore je početkom godine primila informaciju o velikom uspjehu zemlje i pomaku na listi EHCI (Evropski zdravstveni potrošački indeks), koja - po različitim kriterijumima - poredi zdravstvene sisteme 35 evropskih zemalja. Crna Gora je, za prethodnu, 2018. godinu, rangirana na 23. mjestu, ostavljajući tako iza sebe zdravstvene sisteme 12 evropskih država, od kojih su čak 10 članice Evropske Unije: Hrvatske, Sjeverne Makedonije, Kipra, Malte, Litvanije, Grčke, Latvije, Bugarske, Poljske, Mađarske, Rumunije i Albanije. Dvije godine ranije, 2016. - na toj listi evropskih zemalja Crna Gora je zauzimala pretposljednje mjesto, a samo godinu dana ranije - 2015. god. - posljednje, što praktično znači da smo unazad samo 4 godine, imali najgori zdravstveni sistem u Evropi (istini za volju, pozicioniranje na listu se desilo bez kompletiranja svih neophodnih parametara što je zasigurno doprinijelo takvom rezultatu). Uvođenje elektronskih recepata i vizuelizacija elektronskih nalaza, doprinijelo je skoku na listi, ali i činjenica da je zabilježena rekordno niska stopa smrtnosti kod novorođenčadi. Poređenja radi, u Francuskoj sistem elektronskog recepta ne postoji, a zakazivanje nije moguće odraditi iz ordinacije izabranog doktora.

No, ispred našeg zdravstva u regionu, prema toj listi, nalazi se srpsko, kao najrazvijenije u regionu, i slovenačko zdravstvo. Iz Srbije u Crnu Goru dolazi i najveći broj konsultanata, gotovo na dnevnoj osnovi, i to kako u javnom, tako i u privatnom sektoru. Skoro da se ne može naći grana medicine koja nije „pokrivena“ konsultantima iz Srbije, a u ovu zemlju tradicionalno, iz mnogo razloga – i odlazi najveći broj građana Crne Gore na dijagnostiku, liječenje, ili pak, samo na konsultaciju „second opinion“.

U najvećoj zdravstvenoj ustanovi u zemlji, Kliničkom centru Crne Gore (KCCG), u poslednjih 16 godina, promijenilo se 6 direktora. Tokom prvih 8 godina na funkciji direktora je bila samo jedna osoba, ali je na tom mjestu u poslednjih 8 godina promijenjeno čak njih 5, što čini prosječno trajanje mandata oko 1,5 god.: prekratak period za realno sagledavanje situacije u kući od preko

2.300 zapošljenih, iznošenje vizija, te za realizaciju istih. Iako među pomenutim direktorima ima, sporadično, i eksperata u svojoj oblasti, činjenica je da nijedan od njih nije izabran na tu funkciju zbog svojih ekspertskih znanja. To je i osnovna zamjerka za odsustvo senzibiliteta i odlučnosti da se na dotične pozicije postavljaju ljudi od nedvosmislenog stručnog integriteta i nezavisne - apolitične ličnosti, kojih u toj ustanovi, ali i van nje, ima.

U KCCG su urađene prve transplantacije organa, za sada samo uz tutorstvo hrvatskih kolega, tj. bez samostalnih intervencija u rutinskoj praksi, i samo na jednom organu - bubregu. Crna Gora je uključena u sistem Eurotransplanta, urađena je i prva eksplantacija organa, uz dolazak

međunarodne hirurške ekipe. No, u Crnoj Gori nije uloženi napor da se transplantologija proširi na oblast digestivne hirurgije (jetra, pankreas, crijeva), kao i na druge organe. S druge strane, laparoskopska hirurgija je zaživjela u nekoliko centara u Crnoj Gori, čak i kod malignih bolesti i to u Opštoj bolnici u Kotoru, u bolnici Codra a zatim nedavno i u KCCG. Metabolička i barijatrijska hirurgija (hirurgija gojaznih) se rade u rutinskoj praksi u bolnici Codra, u čemu Crna Gora hvata korak sa zemljama regiona.

Kapaciteti KCCG, sagrađenog ranih 70-tih godina prošlog vijeka, odavno su prevaziđeni širenjem grada, povećanjem

broja osiguranika, usložnjavanjem medicinskih i hirurških procedura i uvećanjem broja medicinskog i nemedicinskog osoblja. Inače, u KCCG se mogu vidjeti klinike čijih se enterijera ne bi postidjela nijedan zapadni univerzitetsko-bolnički centar, dok su neke oronule, propale, neupotrebljive, a dignitet pacijenata koji se liječe u takvim uslovima doveden u pitanje.

Sticanje nezavisnosti je dalo polet političkoj eliti u Crnoj Gori da uradi nešto na planu razvoja zdravstva, ali se ti naponi više nego relativizuju kada vidimo da su budžetska izdvajanja za

zdravstvo u Crnoj Gori, zajedno sa Albanijom, Sjevernom Makedonijom i Rumunijom - najmanja u Evropi i iznose oko 6 %, iako se govori o „desetinama miliona eura“ uloženim u zdravstvo. Poređenja radi, Srbija koja po poslednjoj listi ima najbolje zdravstvo u regionu izdvaja oko 10 %, Njemačka 11 %, Slovenija 9 % ...

Kod ulaganja u zdravstvenu zaštitu i zdravstvo, bitno je pomenuti i loše materijalno stanje zaposlenih u zdravstvu, sa niskim platama, koje - ukoliko želite da sebi istu uvećate - „osušujete“ sebe na oko 50-60 h rada nedeljno, uz premor, burn-out syndrome, umanjenje kvaliteta života, ali i kvaliteta rada. Rad je time generalno obezvređen, ljekari i sestre prvi na udaru nezadovoljnih pacijenata, osoblje umorno i nemotivisano. Uslovi za kontinuiranu medicinsku edukaciju su neadekvatni, nedovoljni, broj slobodnih dana predviđen za kongrese i usavršavanja van kontinuirane edukacije besmisleno mali. Sve ovo ukupno dovodi da nam mladi ljudi odlaze, kako ljekari, tako i sestre. Određeni broj EU zemalja se, kao Njemačka npr, otvorio prema našem kadru

već sada, bez da smo, još uvijek, postali članica EU. Tako da je odliv medicinskog kadra, brain-draining, već počeo. Međutim, ta pojava napuštanja svoje zemlje nije svojstvena samo nama. Rumunsko i hrvatsko zdravstvo su opustošeni odlaskom zdravstvenog kadra. Rumunija je podigla plate svojim (preostalim) ljekarima sa nekoliko stotina na preko 2.000 eura, uprkos upozorenjima Svjetske banke, kako bi pokušala zaustaviti talas odliva ljekara. Procjene govore da je više od 20.000 ljekara napustilo Rumuniju u periodu od 2010. do danas, što joj je dodijelilo neslavni status „zemlje medicinskog egzodusa“. Ankete među doktorima i setrama koji su napustili svoju zemlju govore da se ne odlazi samo zbog niskih plata, već i zbog mogućnosti usavršavanja, uslova rada, kraćeg radnog vremena, konačno, anketirani navode da odlaze zbog budućnosti svoje djece. Bojim se da će Medicinski fakultet UCG, za koji se iz nekoliko navrata plasirala ideja i o ukidanju, iz raznih razloga, opravdati svoje postojanje radi proste „nadoknade“ kadra koji namjerava otići, naročito nakon učlanjenja CG u EU.

Naša zemlja u prethodnom periodu od obnove državnosti do danas nije bila pošteđena ni skandalima u zdravstvu. Takvih skandala je bilo više, ali je najpoznatiji u nizu bio onaj sa tužnim slučajem preminulih beba u Bijelom Polju unazad nekoliko godina, koji je epilog dobio na sudu i koji je doveo i do odlaska sa funkcije tadašnjeg ministra zdravlja. Ne treba i ne može da tješi činjenica da se neprijatni događaji sličnih razmjera dešavaju i u zdravstvenim sistemima mnogo razvijenijih država. Primjera radi, jedan od najpoznatijih i skorašnjih skandala u Francuskoj odnosi se na uvoz silikonskih proteza za dojku iz Njemačke, koje su u sebi umjesto autorizovanog gela, sadržale industrijski gel koji se koristi u izradi elektronske opreme. Kompanija je odlukom francuskog suda likvidirana, njen osnivač osuđen na 4 godine zatvora, a odlukom da se obeštete sve žrtve sa ugrađenom protezom, od kojih su oko 400 švedske državljanke, francuska država je dio krivice koji se odnosi na nemar državne agencije za kontrolu sanitarnih proizvoda, preuzela na sebe.

Tačna je i činjenica da među nama postoje oni koji ne zaslužuju da se zovu zdravstvenim radnicima, kao uostalom i u svakoj drugoj branši. Srećom, znamo da su to sporadični, rijetki i izolovani slučajevi. Dužnost je i zadatak svakog pojedinca, pacijenta i zdravstvenih radnika, da na bilo koju uočenu anomaliju ukažu i rade na njenom iskorjenjivanju.

Kako bi naše zdravstvo bilo bolje, moraju se napraviti iskoraci, na koje svi zajedno moramo biti spremni.

Država, kroz uvođenje pojačane kontrole trošenja sredstava u zdravstvu i to u tri pravca: kroz

kontrolu zarada (jednima je neopravdano niska, dok je drugima bezobrazno i, neopravdano, visoka), kontrolu načina nabavka medicinske opreme, te kroz kontrolu nabavke i potrošnje lijekova. Uvođenje sistema osiguranja koji će omogućiti pacijentima da za svoj novac mogu dobiti zdravstvenu uslugu kod ljekara i u instituciji po njihovom izboru. Konačno, i kroz kontrolu kvaliteta, ali i kvantiteta rada medicinskog osoblja, imajući u vidu da doktor i sestra na Balkanu urade za 8h ili 12h ono što se na Zapadu uradi za 2, 3 pa i 7 dana. Pacijenti, sa svoje strane trebaju da imaju svijest o vrsti posla i usluga koje im zdravstveni radnici pružaju, te okolnosti i uslove u kojima se iste pružaju. Potrebno je da znaju da je stil života, ako se ne računaju genetski preduslovi, najčešći uzrok oboljenja. Stoga je potrebno naglasiti značaj preventivnih programa, fizičke aktivnosti, te skrining programa, koji u Crnoj Gori postoje, a koji pomažu da se bolest otkrije u najranijem stadijumu, kada je i najveća šansa za njeno izlječenje.

PROGRAMSKI DOKUMENT POKRETA ZA NEZAVISNU CRNU GORU DALEKO OD DANAŠNJIH PROJEKCIJA RAZVOJA DRŽAVE

prof. dr Šerbo Rastoder

Suverenista sve manje u taboru poklonika dnevne politike

Svako svođenje bilansa nužno nas vraća na početak. Očigledno je po zadatom pitanju riječ o Crnoj Gori od 2006. do danas. Da bi bili odgovorni i da ne bi navijački licitirali, zavirio sam u papire vezano za referendum. Prvo što primjećujem da nas tada iz Izvršnog odbora Pokreta za evropsku nezavisnu Crnu Goru ima u istom sastavu u taboru suverenista, ali nas je sve manje u taboru poklonika dnevne politike. Da ne bih nagađao ko je gdje, ponovit ću sastav IO Pokreta, pa neka svako situira sebe tamo gdje misli da pripada: Na čelu Izvršnog odbora pokreta su bili koordinatori: **Branko Lukovac** i **Rade Bojović**, dok su članovi ovog tijela bili: **Dragan Kujović** i **Ivan Brajović**, zaduženi za organizaciju, za medije je bio zadužen **Darko Šuković**; za –PR&marketing – **Radmila Vojvodić**; za dijasporu – **Marko Špadljer**; za međunarodnu saradnju – **prof. dr Miodrag Perović**; za pravni okvir – **prof. dr Nebojša Vučinić**; za programski dokument – **prof. dr Šerbo Rastoder**; za aktivnosti na Univerzitetu – **prof. dr Milan Marković**; za aktivnosti prema Srbiji – **Branko Baletić**. Vlada pokreta, odnosno Izvršni odbor je svoje aktivnosti koordinirao s liderima vodećih suverenističkih stranaka u Crnoj Gori (DPS i SDP) i lokalnim liderima pokreta, jer su organizacije Pokreta bile osnovane u svim crnogorskim opštinama. Do oktobra 2005. je bilo konstituisano 20 opštinskih savjeta na kojima je bilo prisutno preko 15.000 građana i 20 opštinskih koordinacionih tijela, kojima su volonterski rukovodili koordinatori. Ova tijela su brojala oko 450 članova koji su danonoćno koordinirali aktivnosti u lokalnim sredinama. Tako je nekoliko hiljada ljudi svih vjera i nacija bilo objedinjeno u jedinstven suverenistički front, s željom da Crna Gora povрати izgubljenu državnost. Pokret je uradio programski dokument “**Kakvu Crnu Goru hoćemo**” štampao u desetine hiljada primjeraka i organizovao javnu debatu u svim crnogorskim opštinama s ciljem da *inicira debatu o viziji i perspektivama nezavisne Crne Gore, podstakne najširu javnu raspravu o relevantnim aspektima razvoja Crne Gore kao i da animira intelektualnu i ekspertsku javnost procjenjujući da je za budućnost Crne Gore od vitalnog značaja da se kroz iscrpnu javnu raspravu o glavnim sistemskim pitanjima doprinese definisanju težišnih stavova u vezi sa osnovnim projekcijama razvoja suverene Crne Gore.*

Osnovna programska načela, pored nesporne hiljadugodišnje crnogorske države i istorijskog prava na državu su bila u zalaganju za **demokratsko društvo**, odnosno da crnogorsko društvo i država u svom budućem razvoju moraju uzeti u obzir važnost dva bazična politička cilja: *politički sistem koji će afirmisati standarde razvijenih demokratija i nesporne vrijednosti crnogorskog društva; suverenu spoljnu politiku koja će potvrditi spremnost Crne Gore da se uključi u evroatlantske integracije i programe intenzivne regionalne saradnje. Potom slijedi zalaganje za vladavinu prava*, gdje je akcenat stavljen na izradu novog ustava nezavisne države koji će kao Ustav obnovljene crnogorske države biti rijetka istorijska šansa koja omogućava državotvornoj politici da se opredijeli za institucionalna i ustavno-pravna rješenja koja će podstaći stabilan i ubrzan razvoj Crne Gore. Takođe, budući ustavni tekst treba da predstavlja dio vizije suverene političke zajednice koja je u stanju da se nepovratno transformiše u slobodno i odgovorno društvo. U ovoj oblasti je naglašeno potreba da konsolidacija i razvoj pravne države mora biti ključni zadatak budućih vlada u nezavisnoj Crnoj Gori. Ne umanjujući značaj drugih promjena u društvu, vrijedi istaći činjenicu da će razvoj demokratije i ekonomije u Crnoj Gori pretežno zavisiti od brzine konstituisanja stabilnih, kompetentnih, nekoruptivnih i efikasnih pravnih institucija. Istovremeno, državne vlasti će svoju ukupnu političku kredibilnost najjasnije pokazati na planu ubrzanog razvoja demokratskog pravnog poretka. Jer, osnovni zadatak svake vlasti u nezavisnoj Crnoj Gori treba da bude obezbjeđenje uslova za funkcionisanje takve pravne države koja će biti u skladu sa osjećanjem za pravdu i pravedno društvo. Tek kada efikasna i stabilna pravna država postane dio svakodnevnice i kada pravne institucije postanu javne ustanove sa snažnim društvenim legitimitetom, moguće je govoriti o konsolidovanom demokratskom poretku.

Poglavlje o **ekonomskom prosperitetu** koncipirano je bilo kao negacija stereotipa koje su rezultat negativnog nasljeđa kao i višedecenijske kampanje usmjerene na potiranje crnogorske države, jer je, dugo vremena stvarana slika da je Crna Gora nesposobna za ekonomsku održivost što je bio jedan od argumenata i prilikom aneksije iz 1918. godine, kao i tokom egzistiranja u SFRJ, u okviru koje je Crna Gora doživjela najveći ekonomski napredak, forsirane su slike o izdržavanoj i zavisnoj crnogorskoj republici. Nasuprot tome, uz jasnu razvojnu strategiju i stimulativnu ekonomsku politiku usmjerenu na promjeni privredne strukture pri maksimalnom reduciranju dijela postojećih troškova i punoj afirmaciji novih-produktivnih segmenata privrede, Crna Gora može relativno brzo ostvariti dugoročnu makroekonomsku stabilnost. Polazna garancija takvog uspjeha je ostvarivanje državnog subjektiviteta u međunarodnim okvirima, s jedne strane, i svođenja na minimum državnog paternalizma u unutrašnjoj-ekonomskoj sferi, s druge strane. Istovremeno, nužno je uskladiti procese političke i ekonomske demokratije (eliminirati divergenciju između tih procesa proisteklu tranzicijom društva). Iz svega toga je izveden sljedeći zaključak: dakle, Crnoj Gori je danas potrebna samostalnost ne u romantičarskom, srednjovjekovnom smislu nego samostalnost kao način bržeg ekonomskog razvoja i kao način bržeg pristupa Evropskoj Uniji. Jer će se jedino tako osloboditi skrivene mogućnosti Crne Gore a njeni građani će se

naučiti da budu subjekat a ne objekat integracija. Može se reći, s obzirom na postojeće okolnosti, da su ekonomski problemi Crne Gore i dalje složeni i veliki. Država, kao i svaka organizacija, se konstituiše da bi se rješavali problemi. U tom kontekstu, Crna Gora može mnogo lakše i brže riješiti svoje razvojne probleme ako nastupa kao država sa punim kapacitetom nego ako te probleme prenosi na neku drugu nefunkcionalnu instancu darujući joj i svoju ekonomsku sudbinu.

U poglavlju o **bezbjednosnom poretku** naglašeno je da će se nezavisna Crna Gora zalagati za regionalne, evropske i evro-atlanske integracije u skladu sa najboljom praksom međunarodne zajednice; Sve države međunarodne zajednice smatrati prijateljskim državama; Svoje susjede

smatrati iskrenim prijateljima i saveznicima u borbi protiv pojava koje narušavaju mir i bezbjednost država i njihovih građana; Sve eventualne nesporazume rješavati mirnim putem i jedino političkim sredstvima, dok će principi u izgradnji mjera međusobnog povjerenja u regionu biti zalaganje za visok stepen redukcije vojnih efekativa u regionu; Svim susjednim državama će učiniti dostupnim sve informacije koje mogu biti od interesa za njihovu odbranu i bezbjednost; Dozvolit će pristup svim podacima i informacijama koje mogu biti gest izgradnje međusobnog povjerenja; Zalaže se za viši stepen integrisanosti odbrambeno-bezbjednosnog sistema u regionu; Zalaže se za potpunu profesionalizaciju u odbrambeno-bezbjednosnom sistemu; Podržava inicijativu da Jadransko more bude more u kojem neće bazirati ratni brodovi, izuzev u turističkim misijama, u misijama spašavanja, te radi remonta u postojećim remontnim kapacitetima država Jadranskog mora.

Poglavlje o obrazovanju naslovljeno kao zalaganje za **kreativni obrazovni sistem** počivao je na konstataciji da promjena sistema obrazovanja koja je u toku predstavlja jedan od najvećih izazova pred kojim se nalaze neposredni realizatori i obrazovne vlasti u Crnoj Gori. Faza implementacije je najdelikatniji dio koji treba da pokaže koliko je koncept realno osmišljen i primjenjiv u našim uslovima. Obrazovanje je najznačajni resurs svake države, čiji kvalitet umnogome određuje pravce razvoja zajednice u cjelini i doprinosi jačanju svijesti o potrebi za sticanjem upotrebljivih i trajnih znanja, koja su konkurentna, prepoznata i cijenjena i izvan njenih granica. Sveobuhvatna reforma obrazovnog sistema predstavlja i suštinski test koji treba da izvede crnogorsko društvo na put prihvatanja istinskih građanskih kategorija i normi ponašanja. Koncept za koji se zalažemo treba da objedini globalni princip integrativnog i savremenog obrazovanja, uz uvažavanje osobenosti društva i sredine u kojoj se realizuje, i strateški cilj obrazovanja za dobijanjem trajnih znanja i vještina, primjerenih građanskom poimanju napretka i civilizacije. Zalaganje za **otvoreno i multikulturno društvo** bilo je važna stavka programskog dokumenta Pokreta koja je počivala na činjenici da je Crna Gora oduvijek je bila prostor granice. Samim tim prostor u koji su se slivali mnogi kulturološki impulsi i najrazličitiji etnički, graditeljski i civilizacijski identiteti. Da li je sve navedeno bilo (lažno) predizborno izdanje? Jeste za one koji žive, od i za politiku. Nije za one koji državu vide izvan svake politike. Da li je tu nastao problem, neka procijeni svako za sebe?